

HELIKON

1 | 2022

HELIKON

PÄÄTOIMITTAJA | HUVUDREDAKTÖR

Vesa Vahtikari
puh. 050 381 5474
vesavahtikari@live.com

TOIMITUSSIHTEERI | REDAKTIONSSSEKRETERARE

Maija Holappa (taitto)
maija.holappa@gmail.com

TOIMITUSKUNTA | REDAKTIONSRÅD

Lassi Jakola
Ilkka Kuivalainen
Martti Leiwo
Leena Pietilä-Castrén
Katja Varakas
Marja Vierros

PAINOPIAIKKA | TRYCKKORT

Next Print Oy

ISSN 0785-2703

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN
YSTÄVÄT RY
FINLANDS ATHEN-INSTITUTS
VÄNNER R.F.

PUHEENJOHTAJA | ORDFÖRANDE

Katja Varakas

SIHTEERI | SEKRETERARE

Jamie Vesterinen

Antiikin kielet
PL 24 (Unioninkatu 40)
00014 Helsingin yliopisto

ateenanystavat@gmail.com

<https://ateenaninstituutinystavat.fi>

Sisällys 1 | 2022

- 1 Pääkirjoitus
VESA VAHTIKARI
- 2 Troijan sodan kuvitusta Englannissa
LEENA PIETILÄ-CASTRÉN
- 5 Vuorten viemää – elämyksiä Kreikan
luonnosta II
BJÖRN FORSÉN
- 14 Leijona antiikin Kreikassa:
nykytutkimuksesta
ja aikalaisuskomuksista
MIIKA REMAHL
- 19 Kypros kulttuurien kohtaamispaikkana
-kurssi
Laura Aho
- 26 Antiikin jumalten valvonnassa
klassillisella opintiellä
ILKKA KUIVALAINEN
- 29 Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry:n
toimintakertomus vuodelta 2021
- 31 Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry:n
toimintasuunnitelma vuodelle 2022
- 32 Koroneos-talon Leena Katsantoni
jää eläkkeelle
Vesa Vahtikari
- 37 Tapahtumia

Kannen kuva: Helikonin rinteessä, Korintin lahti taustalla.
Kuva: Björn Forsén.

Artikkeleiden jättöpäivä *Helikonin*
seuraavaan numeroon on 15.10.2022.

Pääkirjoitus

PYSYKÄÄ RAUHALLISINA JA JATKAKAA ...

VEESA VAHTIKARI

HELMIKUUN 24. PÄIVÄN jälkeen ovat kaikki eri mediat olleet täynnä sen verran surullisia uutisia, että ainakin minulla on ajoittain ollut vaikeuksia keskittyä työn tekoon, varsinkin ajattelua vaativan tekstin kirjoittamiseen. Mietin hyvin pitkään, mitä kirjoittaisin tähän pääkirjoitukseen. Sitten mieleeni juolahti ajatus, että jos ei isoihin asioihin voi vaikuttaa, niin mitäpä muutakaan voi tavallinen tallaja vaikeina aikoina lopulta tehdä kuin jatkaa omien tärkeiden asioidensa tekemistä. Tästä ajatuksesta tuli mieleeni suosittu, alun perin toisen maailmansodan propagandajulisteesta lainattu ”Keep Calm and Carry On” -lause, josta liikkuu myös paljon erilaisia meemejä eri medioissa.

Myös Suomen Ateenan-instituutti ja Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry ovat kaikesta huolimatta jatkaneet omien asioidensa tekemistä tänäkin keväänä. Näistä (ja hieman muistakin) asioista voi lukea tämän lehden sivuilta.

Jokainen meistä voi omassa mielessään edelleen jatkokehittelä ajatusta siitä, mitä sitten oikein pitäisi jatkaa sen jälkeen, kun on ensin päättänyt pysyä rauhallisena. Pitäisikö kenties jatkaa omien asioiden tekemistä, tekemisen aloittamisen suunnittelua, paremmista ajoista haaveilua, asuntolainan maksamista, oravanpyörässä juoksemista, eläkepäivistä nauttimista, vai mitä sitten?

Eläkkeestä puheen ollen, haluan toivottaa leppoisia eläkepäiviä instituutin asuntolan pitkäaikaiselle toimistonhoitajalle Leena Katsantonille, joka jää eläkkeelle tulevana kesänä. Olet tehnyt

pitkän työrupeaman, toivottavasti saat nauttia mahdollisimman terveenä eläkepäivistäsi.

Toivotan hyvää kesää kaikille *Helikonin* lukijoille. Pysykää rauhallisina ja jatkakaa ... mitä nyt sitten ikinä koettekaan tärkeäksi jatkaa.

Kuva: Wikimedia Commons.

TROIJAN SODAN KUVITUSTA ENGLANNISSA

LEENA PIETILÄ-CASTRÉN

VIIME VUODEN LOPULLA uutisoitiin merkittävästä antiikin maailmaan liittyvästä löydöstä Keski-Englannissa. Rutlandin pienessä kreivikunnassa, Lontoosta 160 kilometriä pohjoiseen oli maanviljelijä havainnut pellolla oudon näköisiä keramiikansirpaleita ja hälyttänyt paikalle Leicesterin yliopiston arkeologit. Kaksi kautta jatkuneissa tutkimuksissa on paljastettu myöhäisantiikkisen roomalaisvillan jäänteitä monivärisine lattia-osaikkeineen.

Toistaiseksi noin kolme prosenttia suuresta rakennuskompleksista on tutkittu; se käsittää seitsemän eri rakennusta, asuintilojen lisäksi ainakin kylpylän ja hyötyrakennuksia. Poikkeukselliseksi löydön tekevät ruokasaliksi arvioidun

tilan lattia-osaikkit, joiden aihe on Troijan sodasta. Villan uskotaan kuuluneen noin vuonna 300 eläneelle varakkaalle henkilölle, joka oli perillä klassisesta kirjallisuudesta.

Britannia oli roomalaisten vallassa 43–410 ja Rutlandin villa oli osa teiden yhdistämää roomalaisviljojen verkostoa. Kreivikunnassa tunnetaan neljä muutakin villaa ja muualla Englannissa kymmenittäin. Niistä saa käsityksen Wikipedia-artikkelin luettelosta *List of Roman Villas in England* – komeita lattia-osaikkeja on niissä säilynyt runsaasti aiheiden noudatella antiikin maailmalle tavanomaisia jumalhahmoja, vuodenaikakuvauksia, nymfejä ja Englannissa tähänastisena harvinaisuutena amfiteatterinäky-

Rutlandin villan mosaiikin ensimmäinen paneeli: sankareiden kaksintaistelu. Kuva: ULAS.

Rutlandin villan mosaiikin toinen paneeli: Hektorin ruumiin häpäisy. Kuva: ULAS.

män. Rutlandin villassa on kolme vaihtelevasti säilynyttä suorakulmaista mosaiikkipaneelia laajuudeltaan 11 x 7 metrin lattiapinnassa ja aiheena on Akhilleuksen ja Hektorin välienselvittely Troijan sodan loppuvaiheessa. Tapahtumat etenevät aikajärjestyksessä oikealta vasemmalle ja niitä on aikanaan voinut parhaiten havainnoida lattian kapealta sivulta. Rajausaiheena on leveä palmikkoköynnös.

Ensimmäisessä paneelissa kuvataan vihollis-sankareiden kaksintaistelu; vasemmalla kreikkalainen kultakiharainen Akhilleus voittoisan sankarin statukseen viitaten alastomana, oikealla troijalainen Hektor aavistuksen verran pienempikokoisena ja lyhyessä tunikassa, kumpikin parivaljakon vetämässä sotavaunussa. Homerosen kuvaamina aikoina ajomiehet, kreikkaksi *heniokhos* eli ohjastenpitelijä, toivat päälliköt taistelukentälle juuri vaunuissa, mutta varsinainen taistelu käytiin jalan. Ensin heitettiin kaksi keihästä kohti vastustajaa, tarvittaessa sitten kivenmurikoita, miksei pienempiäkin kiviä ja lähitaistelu käytiin lopulta miekoin. Rutlandin kuvituksessa ei vaununajajia näy ja taistelu käydään näyttävästi vaunuissa seisten. Hektorilla on kädessään katkennut keihäs, Akhilleus valmis-

tautuu työntämään metallikärkisen keihäänsä kohti Hektoria.

Toisessa paneelissa kuvataan Hektorin ruumiinhäpäisy, Akhilleus laahaamassa Hektorin ruumista, joka on sidottu nilkoista vaunuihin. Oikealla on Hektorin isä, Troijan kuningas Priamos päässään alueelle ominainen suippo fryygialaisyssä. Hän anoo ojennetuin käsin poikansa ruumista saadakseen sille kunnialliset hautajaiset. Kaksitoista päivää kuitenkin kului, ennen kuin jumalat ja lopulta Akhilleuksen äitikin saivat tämän taipumaan ja luovuttamaan Hektorin ruumiin lunnaita vastaan (*Ilias* 24,139-140). Kolmannesta paneelistä on säilynyt oikea puolisko, jossa Priamos avustajineen punnitsee vaa'alla Hektorin kalmoa vastaavaa määrää kultaesineitä. Priamoksen tunnistaa edelleen punaisesta fryygialaisyssystä, keskellä on hartioillaan vaakaa kannatteleva avustaja ja toisessa vaakakupissa näkyy Hektorin ruumista. Tätä tapahtumaa ei suoranaisesti ole *Iliassa*, vaikka lunnasaineisia kyllä luetellaan, ylellisten kankaiden ja vaatteiden lisäksi juuri erilaisia kulta-astioita (*Ilias* 24,532-540). Punnitsemiskohtauksen onkin arveltu kuvittavan pikemmin Aiskhyloksen vain vähäisinä katkelmina säilyneen tragedian *Phryges*

e *Hektoros lytra*, "Fryygian naiset tai Hektorin lunnaat" säkeitä (frg. 263-272, n. 10 säettä), ellei sitten roomalaisen kirjallisuuden aloittajana mainitun Enniuksen Aiskhylos-tekstin mukaelmaa nimeltä *Hectoris lytra*.

Rutlandin mosaiikkipaneelit ovat saaneet innoituksensa Troijan sodan tapahtumista, mutta missä määrin niiden roomalainen tilaaja itse tunsu kyseisen tarinan, ehkä jopa sen eri versioita, ja osasiko hän kreikkaa? Joka tapauksessa on mielenkiintoista, että myöhäisantiikin Englannissa oli kiinnostusta ja taitoa tällaisen poikkeuksellisen mosaiikin luomiselle. Ehkä tekijä oli Rooman valtakunnassa kiertävä taiteilija avustajineen, ehkä hänellä oli mallikirja käytössään. Mosaiikkilattia on hieman vaurioitunut myöhemmistä toiminnoista, paikalla on ollut tulisija, osa lattiasta on sortunut ja hautauksiinkin sitä on käytetty, vuosikymmenten aikana tehdyissä kintötoissa se ei kuitenkaan ole vahingoittunut. Tällä hetkellä lattia on peitetty

uudelleen, mutta tulevaisuuden toiveissa on saada ainakin osia pysyvästi näkyville. Rutlandin kreivikunnan latinalaisena tunnuslauseena on *multum in parvo*, paljon pienessä tilassa, ja tämän merkittävän löydön kohdalla pieni kreivikunta voi olla todella ylpeä.

LÄHTEITÄ

G. de la Bédoyère, *Roman Britain. A New History*, Lontoo (uudistettu painos) 2013.

A. Kossatz-Deissmann, "Hektors Lösung", *Lexicon iconographicum mythologiae classicae* 1, München 1981, 147–148.

Historic England:

<https://historicengland.org.uk/whats-new/news/rutland-roman-villa-mosaic-protected/>

University of Leicester Archaeological Services:

<https://ulasnews.com/2021/11/25/encounters-with-achilles/>

Rutlandin villan mosaiikin kolmas paneeli: Hektorin ruumiin vaihtaminen kultaan. Kuva: ULAS.

Helikonin huipulla sateen jälkeen. Kuva: Nikolai Paukkonen.

VUORTEN VIEMÄÄ – ELÄMYKSIÄ KREIKAN LUONNOSTA II

BJÖRN FORSÉN

VUORET OVAT AINA VIEHÄTTÄNEET minua. Kreikkalaiset vuoret esiintyvät usein antiikin mytologiassa, eikä siksi olekaan mikään yllätys, että vuorilta myös löytyy kaikenlaisia antiikinai-kaisia muinaisjännöksiä. Monille tulee kuitenkin yllätyksenä, miten tärkeät kohteet voidaan löytää tällaisesta syrjämaastosta, pitkänkin matkan päässä teiltä ja nykyisestä asutuksesta.

Kymmenisen vuotta sitten tutustuin Arakhamitain kaivauksien aikana Nikos Kotsirakseen

ja hänen kanssaan lähdimme valloittamaan Peloponnesoksen vuoria. Tavoite oli aluksi kerätä kaikki yli 2000 metriä korkeimmat huiput ja kun Peloponnesokselta ei enää löytynyt lisää sellaisia, siirryimme 2016 Korintin lahden pohjoispuolelle, jossa ensin kävimme Parnassoksen kimppuun. Kolmen vuoden työjakso Ateenassa 2018-2020 tarjosi lisää mahdollisuuksia tutustua vuoriin, ennen kaikkea Keski-Kreikassa, mutta myös Attikassa, Korintin ympäristössä

sekä Euboian että Aiginan saarilla. Nikos oli useimmiten mukana, mutta joskus lähdin myös liikkeelle muiden tuttavien ja opiskelijoiden kanssa. Tämän artikkelin ensimmäisessä osassa (*Helikon* 1/2021) kerroin Olympoksesta ja muista alemmista Zeukselle pyhitetyistä vuorenhuipuista, tässä toisessa osassa siirrymme vuoriin, jotka yhdistetään muusiin, Herakleeseen ja muihin myytteihin.

MUUSIEN PYHÄSTÄ VUORESTA

Mytologisesta näkökulmasta Keski-Kreikan tärkeimmät vuoret Olympoksen ja Parnassoksen jälkeen ovat ilman muuta muusien pyhä vuori Helikon sekä Herakleeseen yhdistetty Oite-vuori. Helikon on oikeastaan itä-länsisuuntainen pitkä vuoriketju, joka erottaa Boiotian tasangon Korintinlahdesta. Vuoriketjussa on monta eri huippua, joista korkein nousee 1748 metriin. Muusiin yhdistetty huippu, joka sijaitsee suoraan muusien laakson länsipuolella, on pari sataa metriä alhaisempi. Muusien laakso on oma suljettu kokonaisuutensa, jossa antiikin aikana sijaitsi Hesiodoksen kotipaikkakunta Askra. Laakso on nykyään miltei kokonaisuudessaan viinitarhojen peittämänä sekä tunnettu viinintuotannostaan, osittain koska siellä kasvaa rypäleitä, joita ei esiinny missään muualla. Ateenan työkauteeni aikana kävin siellä usein viinejä maistelemassa ja ostamassa.

Arakhamitain kaivauksien viimeisen kenttäkauden aikana päätimme yhtenä viikonloppuna lähteä valloittamaan Helikonin. Jätimme automme varhain aamulla laaksoon viinitarhojen väliin ja suuntasimme itään päin kohti Helikonian. Laaksoa katsottuna vuori muistuttaa paikallisten mukaan nukkuvaa naista, jonka korkein kohta on

naisen rinta. Laakson pohja sijaitsee noin 400 metrin korkeudella. Laaksossa vaellus oli mukavaa, mutta heti kun rupesimme nousemaan korkeammalle, muuttui polku vaikeaksi. Tiheä aluskasvillisuus hidasti meitä ja jossain vaiheessa rupesimme huolestumaan, ehtisimmekö palaamaan enää saman päivän illalla Arkadiaan. Päätimme siitä syystä vallata vuoren lyhyintä reittiä pitkin, suoraan sen varsin jyrkkää valtaviin kivilohkareiden peittämää etelärinnettä ylöspäin. Nuorimmat meistä, Nikolai ja Andreas vetivät letkaa vauhdilla, Nikos ja minä seurasimme jonkun matkan päässä.

Helikonin huippu oli jo näköetäisyydessä, kun yhtäkkiä tyhjästä ilmestyi tumma pilvi. Sääolot saattavat vuoristossa muuttua hyvinkin nopeasti ja sen saimme nyt kokea. Pilvi vyöryi rinnettä kohti ja peitti sen hetkessä samalla kuin ukkonen jo jyrisi. Seuraavaksi alkoi sataa kaatamalla ja pian tuli jopa rakeita, jotka muuttivat rinteiden valkoiseksi. Pilven takia näkyvyys heikkeni nopeasti, eikä ollut enää mahdollista nähdä pidemmälle kuin parisen metriä. Menin suojaan kahden valtavan lohkarin väliin, istahdin reppuni päälle ja avasin mukana olevan sateenvarjon suojaksi. Vähän alemmalta kuulin miten kokenut kiipeilijä Nikos puhalsi pilliin

Helikonin vuoriselkä. Vasemmalla pilvistä ja ukkosta Boiotiassa, oikealla aurinkoista Korintinlahden puolella. Kuva: Björn Forsén.

kertoakseen meille, minne hän oli jäänyt. Pojista ei ollut tietoaakaan. Mietin, mitenkö heille oli käynyt siellä lähempänä huippua?

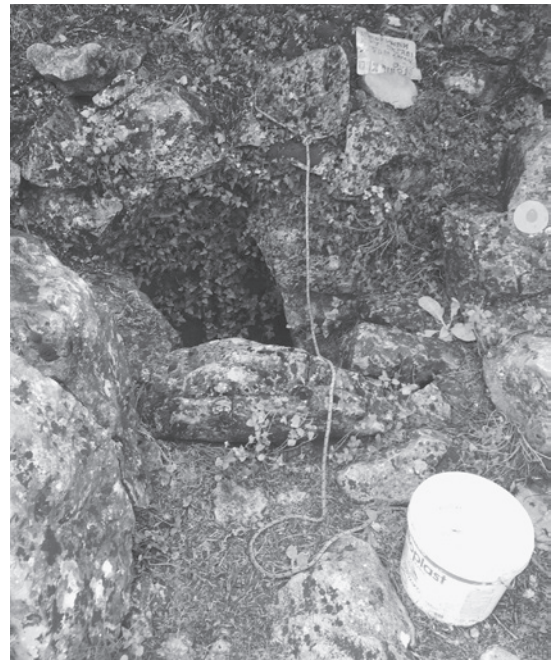
Kaatosade kesti viitisentoista minuuttia. Vettä tuli sen verran, että housuni ja vaelluskenkäni kastuivat vaikka olin hyvin suojassa. Sitten yhtäkkiä uusi lämmin tuuli työnsi pilvet pois ja seuraavassa hetkessä aurinko jo paistoi. Nousin ylös ja katsoin ympärilleni. Viitisenkymmentä metriä alempana näin Nikoksen ilmestyvän suojastaan. Käännyin etsiskellen elonmerkkiä pojista. Heitä ei näkynyt. Huutaessani he ilmestyivät kuitenkin hetken kuluttua nauraen paljasrintaisina ja paljain jaloin tyhjentäen vettä vaelluskengistä ja puristaen vettä pois paidoistaan. Kun kaikki seisomme Helikonin huipulla, saatoimme yllätykseksemme huomata, että aurinko paistoi vuoren selän eteläpuolella samanaikaisesti kun ukkonen kaikui sen pilvien peittämällä pohjoispuolella.

Sattumalta Emil Zilliacus kertoo *Tempe och Thermopyle* -nimisessä matkakirjassa, miten taisva avautui tuoden rajua sadetta heidän päälleen juuri sinä hetkenä, kun hän itse oppaansa kanssa saapui Helikonin huipulle melkein sata vuotta ennen meitä. Tämä ei tietenkään ole mikään sattuma, vaan Helikonin vuoriketju toimii todella jonkinlaisena säärintamien jakajana, mikä siis johtaa jyrkkiin säämuutoksiin. Kiipeily siellä voikin olla vaarallista kuten saimme kokea toistamiseen laskeuduttuamme melkein yhtä jyrkkää pohjoisrinnettä pitkin, kun sade taas yltyi muuttaen rinteän uskomattoman liukkaaksi. Muistomerkki 25-vuotiaalle miehelle, jonka salama tappoi ylärinteessä vuonna 2007, teki meihin kaikkiin syvän vaikutuksen.

Ainoastaan vähän itäisen Helikonin korkeimman huipun alapuolella, itäisestä ylärinteestä löytyy tarunomainen Hippokrenen lähde, joka syntyi kun Bellerofon tuli Pegasoksella lentäen liian lähelle Helikonin huippua ja hevosen kavieri löi kallioon. Hesiodos mainitsee tämän lähteen jo *Jumalten synnyn* alussa, jonka mukaan muusilla oli tapana peseytyä lähteessä ennen kuin he tanssivat Helikonin huipulla. Pausani-

aan (9.31.3–4) mukaan lähteen vieressä hänelle näytettiin lyijytäulu johon oli kaiverrettu Hesiodoksen *Työt ja päivät*. Monesti väitetään myös, että ken Hippokrenen lähteestä juo innostuu runoilemaan. Tästä syystä Emil Zilliacus halusi myös ehdottomasti päästä Helikonin huipulle ja kertoo matkakuvauksessaan myös hyvin elävästi kylmästä, erittäin maukkaasta vedestä.

Mekin halusimme tietenkin juoda kulauksen verran Hippokrenen vedestä. Lähde sijaitsee syvässä onkalossa noin parin metrin syvyydessä. Siihen on mahdotonta kiivetä, joten vesi pitää nostaa ylös ämpärillä. Lähteen vierestä löytyi myös muovinen ämpäri, johon on kiinnitetty pitkä köysi. Ämpäri on kuitenkin täynnä reikiä, joista vesi valuu pois ennen kuin ämpäri saadaan nostettua. Jäimme siis ilman runoiluun innostamaa muusien vettä. Toisaalta vesi näytti kaikelta muulta kuin puhtaalta – onkalossa viihdyttävää nykyään kasveja ja niiden seassa kaikenlaisia hyönteisiä, joita kellui kuolleina lähdeveden pinnalla. Näkyisikö maatalouden ja teollisuuden aiheuttama rehevöityminen jopa täällä korkealla vuoristossa?

Hippokrenen lähde ja rikkinäinen muovisanko. Kuva: Björn Forsén.

Herakleen pyhäkön perustukset Oiteen rinteessä. Kuva: Björn Forsén.

Paluumatkalla autoihin tiemme vei meidät muusien pyhäkön kautta. Tämä sijaitsee Muusien laaksossa, Helikonin alarinteessä, maisemallisesti erittäin hienosti pienen Permessosjoen vieressä. Täällä pidettiin muusien kisat, joissa kilpailtiin musiikissa, puhetaidossa ja runoudessa. Pyhäkön ja kisojen alku menee aina kuudennelle vuosisadalle eKr., mutta niiden merkitys kasvoi kolmannella vuosisadalla eKr., kun pyhäkkö ja kisat siirtyivät Thespien kaupunkivaltion alaisuuteen. Roomalaisen keisarikauden aikana kisojen merkitys kasvoi entiseltään, kun kisat järjestettiin keisareiden alaisuudessa nimellä *Megala Kaisareia Sebasteia Romaia*. Se on ollut hyvin tärkeä pyhäkkö – ranskalaiset, jotka suorittivat kaivauksia siellä 1888–1890 löysivät muuseille pyhitetyn alttarin, pylväikön ja satoja piirtokirjoituksia. Pyhäkön teatteri on rakennettu Helikonin alarinteeseen, ainoastaan skenestä ja alimmasta istuinrivistä on näkyvissä vähän lohkaraita, muut istuinrivit olivat olettavasti puusta tai maasta.

Muusien pyhäkkö on mahtava, jollain ihmehen tavalla unholaan jäänyt kohde. Ani harva Kreikan matkustaja käy siellä, mikä osittain on harmi, mutta paikan lumous on toisaalta ehkä juuri siksi pysynyt ennallaan. Ranskalaiset tutkijat ovat kuitenkin viimeisen vuosikymmenen aikana ottaneet ensimmäiset askeleet pyhäkön uudelleentutkimiseen. Pyhäkössä tehdään pieniä koekaivauksia ja mittauksia. Kiinnostus on ennen kaikkea kohdistunut muusien alttariin sekä tunnettuun yhdeksän muusan veistosryhmään. Muusien pronssiset veistokset seisoivat kaarevan jalustan päällä. Veistokset, joista ei ole säilynyt mitään olivat hellenistiseltä kaudelta. Jalusta on sen sijaan säilynyt ja nykyään esillä Theeban museon pihalla. Jokaisen veistoksen alle on kaiverrettu Augustuksen aikana eläneen korinttilaisen runoilijan Honestoksen epigrammeja, joissa myös kuvataan miltä veistokset näyttivät. Näin tiedämme nyt, että muusat olivat veistoksissa kuvattuina luonnossa, eri kasvien ympäröiminä.

HERAKLEEN HAUTAROVIOLLA

Fokiksen pohjoisrajalla, vähäsen Lamiasta ja Thermopylaista länteen, sijaitsee toinen tärkeä vuori, Oite, joka eroaa täysin Helikonista. Suuri osa Oiteen vuoresta on luonnonsuojelualueita. Vuorella on monta huippua, joista korkein ylittää 2152 metriin, siten kuuluen Kreikan korkeimpiin vuoriin. Vuoren rinteet ovat havumetsien, mutta myös rikkaan aluskasvillisuuden peittämiä, eikä vuori ole lainkaan yhtä kallioinen kuin Helikon. Vuoristossa on myös monta ylätasankoja, joissa vesi keväisin kerääntyy kosteikkoihin. Myöhemmin kesän aikana vesi valuu pois suurien kallioperässä esiintyvien onkaloitten (*katavothres*) kautta, joskus ilmestyäkseen uudelleen jokiin muualla. Oiteen vehreät rinteet muistuttavat hiukan Olympoksen alarinteitä tai Keski-Euroopan Alpejeja.

Lähdimme matkaan Oiteelle instituutista eräänä heinäkuun aamuna viiden maissa instituutin omalla pikkubussilla eli Dieterillä. Mukana olivat Nikoksen lisäksi instituutin harjoittelija Anu sekä Nikolai. Meillä oli edessämme yli kolmen tunnin ajomatka Boiotian kautta. Koska meidän oli pakko palata illalla Ateenaan ja Nikoksen sieltä vielä Tripolikseen, ajoimme tällä kertaa pieniä sorateitä pitkin niin korkealle kuin vaan mahdollista ja jätimme Dieterin havupuiden varjoon noin 1400 m korkeudelle. Sieltä etenimme jalkaisin ja saavuimme puolentoista tunnin jälkeen noin 1500 metrin korkeudella sijaitsevalle Katavothra-nimiselle ylätasangolle. Se on saanut nimeensä suuresta *katavothrasta*, joka vie tasangolla kerääntyneen veden vuoren alla eteenpäin Gorgopotamosjokeen.

Katavothra-ylätasangon laidalla sijaitsee myös ehkä antiikin tärkein Herakleen pyhäkkö. Tarinan mukaan Herakles saapui kerran joelle ollessaan matkalla Aitoliassa vaimonsa Deianeiran kanssa. Joella he tutustuivat kentauri Nessokseen. Tämä lupautui kantamaan Deianeiran joen ylitse, mutta käytti tilaisuuden hyväkseen ja yritti ryöstää Deianeiran itselleen. Herakles tappoi Nessoksen

Oiteen huipun lähellä. Kuva: Björn Forsén.

jousella. Kuoleva Nessos antoi Deianeiralle seoksen, jonka hän väitti pystyvän elvyttämään Herakleen rakkauden Deianeiraan, mikäli Herakles joskus ihastuisi toiseen naiseen. Deianeira uskoi Nessokseen ja antoi vuosia myöhemmin sekoittaa Nessoksen antaman seoksen Herakleen viittaan, kun hän kuuli Herakleen ihastuneen Ioleen. Nessoksen seos oli kuitenkin myrkyllinen ja, kun Herakles puki viitan ylleen, alkoi myrkyttyä vähitellen polttamaan hänen ihoansa. Tuskan käydessä sietämättömäksi Herakles antoi polttaa itsensä hautaroviolla Oiteen vuorella.

Herakleen hautarovion viereen syntyi myöhemmin pyhäkkö, jonka puitteissa myös järjestettiin *Oitaia Herakleia* -kisoja Herakleen kunniaksi. Kreikkalaiset ovat suorittaneet kaivauksia siellä kahdessa vaiheessa, ensin heti ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja myöhemmin vielä toistamiseen vuosina 1988–1992. Kaivausten tulokset ovat valitettavan huonosti julkaistuja. Herakleen hautarovio vaikuttaa kuitenkin toimineen jonkinlaisena tuhka-alttarina aina geometriseltä kaudelta (700-luvulta) myöhäisroomalaiseen kauteen. Tuhka-alttarin viereen pystytettiin myöhemmin pieni doorilainen temppele sekä ainakin vielä pylväikkö. Kaivajat väittivät myös löytäneensä kivisen alttarin, joka kuitenkin todellisuudessa saattaa olla suuren pronssisen keisari Commoduksen ratsastajapatsaan perustus (osia piirtokirjoituksestakin on löydetty). Commodus identifioi tunnetusti itsensä tiiviisti juuri Herakleeseen.

Doorilaisen temppelin jäännökset Herakleen pyhäkös-
sä Oiteella. Kuva: Björn Forsén.

Kaivauksissa on löytynyt runsaasti keramiikkaa, erityyppisiä figuriineja ja suuria määriä kolikoita, jotka ajoittuvat aina 500-luvulta eKr. 300-luvulle jKr. Viimeiset kolikot ajoittuvat Konstantinus suuren hallituskauteen, olettavasti indikoiden pyhäkön olleen kuolleen pian sen jälkeen. Herakleen hautaroviosta löytyi kuitenkin täysin yllättäen vielä yksi Aleksios I Komnenoksen Thessalonikissa 1092-1118 välisenä aikana lyöttämä *tetarteron*-kolikko. Miten tämä kolikko on päätynyt sinne, siihen aikaan ei enää toimivaan pyhäkköön, on vaikeata selittää. Oiteen vuori on tunnettu, paitsi Herakleesta, myös yrteistään. Kenties joku siellä yrttejä keräämässä ollut henkilö on kadottanut kolikon sinne Aleksios I Komnenoksen aikana?

Varsinaisesta Herakleen pyhäköstä ei ole paljoakaan näkyvissä. Hautarovio erottuu kyllä pienenä kumpuna ja sen vierestä löytyy kasvillisuuden seasta jäännöksiä sekä temppelistä että pylväiköstä. Missä *Oitaiä Herakleia* -kisat järjestettiin, ei tiedetä, vaikka ei tunnu vaikealta ajatella, että se tapahtui jossain suurella ylätasan-

golla. Kävellessämme tasangon lävitse löysimme melkein heti jäännöksiä aikaisemmin tuntemattomasta myöhäisneoliittisesta tai varhaispronssikautisesta asuinpaikasta. Vastaavanlaisia on viime vuosikymmenien aikana löydetty korkealta Pohjois-Kreikan vuoristolta, jossa on todettu niiden liittyneen puolinomadisiin heimoihin. Nämä ajoivat kesäisin eläinlaumoja korkealle vuoristoon löytääkseen niille rehua, kuvio joka sopisi erinomaisesti myös Oiteen ylätasankoihin.

Me emme kuitenkaan jääneet sen enempää pohtimaan esihistoriallisia jäänteitä, koska Katavothra-yliatasangon toiselta puolelta oli vielä aikamoinen nousu Oiteen korkeimmalle huipulle. Sieltä avautuu upea näköala itään Thermopylain ylitse Euboiaan. Paluumatkalla melkein suomalaisen havumetsän lävitse törmäsimme täysin yllättäen sieniin. Hetkessä olimme jo keränneet kokonaisen pussin täyteen keltaisia kanttarelleja ja vähän myöhemmin törmäsin vielä upeaan herkkutattiin. Näin palasimme illalla Oiteesta Ateenaan ei yrttien, vaan sienien kanssa. Niistä syntyi valtavan maukas sienirisotto, jonka kanssa nautittavaksi Muusien laakson rosee sopi vallan erinomaisesti.

KIVILOUHOKSISTA JA LOHIKÄÄRMETALOISTA KITHAIRONIN TUULIMYLLYIHIN

Kun on Oiteen huipulta nähnyt Euboian, pitää tietenkin tutustua myös tämän pitkulaisen saaren vuoristoihin. Euboian saari on hyvin vuoristoinen. Korkein Dirphys-huippu (1745 m) sijaitsee saaren keskiosassa, mutta minua kiehtoi enemmän saaren eteläosassa Karystoksen vieressä sijaitsevaa Okhin vuori (1394 m). Karystoksesta pääsee autolla Myloi-nimiseen kylään, joka sijaitsee noin 300 metrin korkeudella. Sieltä lähtee polku rinnettä ylös. Noin 600 metrin korkeudella polku ohittaa antiikinaikaisen Kylandroi-nimisen louhoksen, jonka ehdottomasti halusin nähdä.

Karystoksen pohjoisrinteet ovat täynnä antiikinaikaisia louhoksia, joista Kylandroi

on tunnetuin ja ehkä yksi kaikkein vaikuttavimmista antiikinaikaisista louhoksista. Karystoksesta louhittiin *marmor Karystium-* tai *cipollina-*nimistä kiveä, joka sopi ennen kaikkea rakennusmateriaaliksi, erityisesti roomalaiskautena laajasti käytettyihin monoliittipylväisiin. Kyliindroin louhokseen on jäänyt makaamaan 14 melkein valmiiksi työstettyä monoliittipylvästä. Ne ovat pituudeltaan noin 11,2–11,9 sekä läpimitaltaan 0,8–1,3 metriset. Yhden tällaisen valtavan pylvään on arvioitu painavan noin 45 tonnia. Louhoksesta pylväät on kuljetettu alas rinteitä pitkin Karystoksen satamaan, jossa ne on lastattu laivoihin tullakseen kuljetetuiksi Välimeren ympärille eri rakennuskohteisiin. Täällä seistessään ymmärtää todella antiikin kulttuurin suuruuden.

Karystoksen marmorilouhoksen toiminta kasvoi roomalaisena keisarikautena valtavasti. Piirtokirjoitukset kertovat louhoksien kuuluneen keisarille. Vastuussa louhostoiminnasta olivat vapautetut orjat. Toiminta oli erityisen vilkasta Augustuksen, Hadrianuksen ja Antoninus Piuksen hallitsijakausina, mutta jatkui aina varhaisbysanttilaiseen kauteen saakka. Monoliittipylväitä kuljettiin Karystoksesta esimerkiksi Libanonin Tyrokseen, Libyan Leptis Magnaan ja Kyreneen sekä Roomaan ja Ostiaan, Thessalonikiin ja Konstantinopoliin, puhumattakaan nyt Ateenasta tai Korintista. Tällaisia monoliittipylväitä löytyy vaikka Antoninus Piuksen ja Faustinan temppelistä, Augustuksen ja Trajanuksen forumeista Roomassa sekä Hagia Sophian kirkosta Konstantinopolissa. Karystiumin marmorin hinnasta säädetään jopa Diokletianuksen ediktissä vuodelta 301.

Kyliindroin louhoksesta polku jatkui ylöspäin Okhin huipulle. Nousu on aika vaivalloinen ja kestää melkein kolme tuntia. Okhin huipulta avautuu mieletön näköala Aigeian meren ylitse, kuten myös Attikaan. Huipulta löytyy kuitenkin jotain muutakin: ehkä parhaimmin säilynyt eteläiselle Euboialle tunnunomaisista lohikäärmetaloista. Nämä talot on kaikki rakennettu

Viisi monoliittipylvästä Kyliindroin louhoksessa. Taustalla Karystoksen satama. Kuva: Björn Forsén.

vuorten rinteille tai huipuille noin 500 ja 1400 metrin korkeudelle, ainoastaan suuria kivilaattoja käyttäen. Sijainnista ja rakennustavasta johtuen paikalliset asukkaat uskoivat niiden asuttavan lohikäärmeitä. Okhin vuorenhuipulla sijaitseva lohikäärmetalo on ollut tunnettu jo 1700-luvun loppupuolelta saakka. Selvää on, että suurin osa näistä taloista on rakennettu jo klassisena kautena, jonka jälkeen ne ovat olleet käytössä nykypäiviin saakka, viime aikoina lähinnä paimenten tyyssijoina.

Lohikäärmetaloista ja niiden funktiosta on käyty vilkasta keskustelua viimeisen 200 vuoden aikana. Niitä on yritetty yhdistää kivilouhimistoimintaan ja on ehdotettu, että niissä

Lohikäärmetalo Okhin huipulla. Kuva: Wikimedia Commons.

olisi asunut sotilaita, jotka vartioivat louhoksissa työskennelleitä orjia, tai että ne olisivat olleet pyhitetty Herakleen kultille. Heraklesta pidettiin kivilouhostyömiesten suojelijana (mikä sinänsä ei ihmetytä ottaen huomioon monoliittipylväiden koon ja painon) ja louhoksien yhteydestä onkin löytynyt votiivipiirtokirjoituksia Herakleelle. Mutta yhtäkään piirtokirjoitusta ei voida yhdistää lohikäärmetaloihin, minkä lisäksi suurin osa niistä ei sijaitse minkäänlaisen kivilouhoksen läheisyydessä. Luultavasti kyse on kuitenkin ainoastaan paimenten suojista, vastaavanlaisia täysin kivistä rakennettuja suojia löytyy esimerkiksi Kreetalta tai Etelä-Italiasta.

Euboian korkein kohta, Dirphys-vuori, on toistaiseksi jäänyt valloittamatta, mikä on sääli. Se nimittäin todennäköisesti antiikin Makistosvuori, joka oli yksi niistä huipuista, joista Aiskhyloksen mukaan (*Agamemnon* 281–316) lähetettiin merkkitulilla tieto Troijan kaatumisesta Mykeneen. Toinen tärkeä vuori tässä merkkitulien ketjussa oli Kithairon, pitkänlainen itälänsisuuntainen, Attikan ja Boiotian rajamailla sijaitseva vuori. Sinne minut veti muitakin syitä kuin Aiskyloksen kuvaama merkkituliketju. Myyttien mukaan Kithairon on vaarallinen vuori, varsinkin miehille. Siellä Aktaion kohtasi karmean kuolemansa omien metsästyskoirien raatelamana, ja siellä Apollon ja Artemis tapoivat Nioben metsästämissä olleet pojat. Siellä myös Pentheuskin tapettiin repimällä hänen raajansa irti yksi kerrallaan, kun hän yritti vakoilla bakkanaaliriittejä. Kithairon oli antiikin aikana selvästikin vähän asuttu vuoristoalue, jossa metsästettiin ja laidunnettiin eläimiä kesäisin. Sinne jätettiin myös myyttien mukaan ei-toivottuja theebalaisia lapsia kuten Oidipus, Amphion ja Zethos.

Kithaironille kiipeilin Nikoksen kanssa syksyllä 2020, vähän ennen kuin Kreikka taas siirtyi lockdowniin. Lähdimme liikkeelle Vilian kylästä noin 600 metrin korkeudella. Metsästys on siellä vieläkin tärkeä osa elämää ja paikallisten suosima puheenaihe. Sen saimme huomata Viliassa, kun

joimme kupillisen kahvia ennen lähtöämme. Kithairon nousee 1409 metrin korkeudelle ja muistuttaa aika lailla Helikonian – alarinteet ovat metsän peittämiä, ylärinteet kivisiä ja jyrkkiä. Vuorelta avautuu pohjoiseen valtavan upea näköala Boiotian tasangon ylitse ja ennen kaikkea vuoren pohjoisrinteessä sijaitsevaan Plataiainiin. Plataiain ja Asoposjoen välimaastossa käytiin vuonna 479 eKr. persialaissodan ratkaissut Plataiain taistelu, jonne kreikkalaiset saapuivat etelästä Kithaironin ylitse. Laskeutuessaan rinnettä alas he näkivät edessään persialaisten armeijan. Tämän näyn on täytynyt olla aikamoinen.

Plataialaiset viettivät muuten joka kuudes vuosi ainutlaatuisia *Daidalia*-juhlia, jotka myös liittyivät Kithaironvuoreen. Tarinan mukaan Zeus ja Hera olivat riidelleet, jonka jälkeen Hera vetäytyi Euboiaan. Zeus antoi pukea puunrungon morsiameksi sekä antoi levittää huhun, että olisi menossa naimisiin Asoposjoen jumaluuden Plataiain kanssa. Hera suuttui, veti vaatteet puunrungosta, ymmärsi tullessaan huijatuksi, mutta solmi rauhan Zeuksen kanssa ja palasi Olympokselle. Plataialaiset hakivat joka kuudes vuosi *Daidalia*-juhlaa varten puunrungon Kithaironin metsästä sekä pukivat sen morsiameksi. Joka kuudeskymmenes vuosi järjestettiin *suuret Daidaliat*, jolloin kaikki puumorsiamet kannettiin ylös Kithaironin huipulle, jossa ne poltettiin roviolla yhdessä Zeukselle ja Heralle annettujen lahjojen kanssa.

Kithaironin huipulla ei ole kuitenkaan yhtään jäännöstä jäljellä merkkitulien tekemisestä eikä Daidaliakisojen viettämisestä. Huipulta löytyi sen sijaan kauniisti kukkimassa olevien krookuksien lisäksi ainoastaan hylätty raunioitunut Kreikan puolustusvoimien tukikohta, ehkä juntan ajoilta. Tämän lisäksi korkeimmalta huipulta länteen päin levittäytyy valtava tuulimyllypuisto. Kithaironin vuoristoketjua voidaan ehkä pitää Helikonin itäisenä jatkumona. Sekin muodostaa luonnollisen rajan eri sääilmäiöiden välissä ja siten sopii myös erinomaisesti tuulimyllyille.

LOPPUSANAT

Jo tämän artikkelin edellisessä osassa kommentoin miten vuoret ja ennen kaikkea vuorenhuiput viestittävät meille liminaalisuutta, rajaten maantieteellisesti eri alueita toisistaan. Tässä osassa tämä on taas kerran tullut erinomaisesti näkyviin. Tarina Bellerofonista ja Hippokre- nestä symbolisoi tavallaan korinttilaisten intressisfäärin pohjoista rajaa. Vuorilta löydämme myös jumalhamojen tyyssijoja sekä sieltä ha- keudutaan Olympokselle. Liminaalisuudestaan johtuen vuoret muuttuvat helposti ihmisten silmissä tarunhohtoisiksi, eikä siksi ole vaikea- ta ymmärtää miksi ihmiset aina ovat liittäneet niihin kaikenlaisia myyttejä ja tarinoita. Vuoret ja vuorenhuiput olivat kuitenkin antiikin aikana myös oleellinen osa ihmisten elämästä, asia joka nykymaailmassa helposti unohdetaan. Vuoris- tosta löytyi pyhäkköjä, joiden lisäksi siellä oli mahdollista törmätä metsästäjiin, paimeniin, kivilouhoksien orjiin sekä sotilaisiin.

KIRJALLISUUTTA

G. Biard, Y. Kalliontzis & A. Charami, "La base des Muses au sanctuaire de l'Hélicon", *BCH* 141 (2017), 697-752.

M. Chidiroglou, "Karystian Marble Trade in the Roman Mediterranean Region. An Overview of Old and New Data", *Bollettino di Archeologia* online 2008.

O.N. van Nijf & s. van Dijk, "Experiencing Roman Power in Greek Contents: Romaia on the Greek Festival Network", in K. Berthelot (toim.), *Roman, Greek, Jewish and Christian Perceptions and Reactions* (Collection de l'École française de Rome 564), Rooma 2020, 101–126.

P.A. Pantos, "Πυρά Ηρακλέους στην Οίτη. Παλιές και νέες ανασκαφές (1988-1992)", teoksessa M.-Ph. Papakonstantinou, Ch. Kritzas & I.P. Touratsoglou (toim.), *Πύρρα. Μελέτες για την αρχαιολογία στην Κεντρική Ελλάδα προς τιμήν της Φανουριάς Δακορώνια II. Ιστορικοί χρόνοι*, Ateena 2018, 303–320.

K. Reber, "The Dragon Houses of Styra: Topography, Architecture and Function", *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 10:1 (2010), 53–61.

G. Roux, "Le Val des Muses, et les Muses chez les auteurs anciens", *BCH* 78 (1954), 22–48.

B. Russell, *The Economies of the Roman Stone Trade*, Oxford 2013.

A. Schachter, *Cults of Boiotia I. Acheloos to Hera*, Lon- too 1981.

T. Tienaah & E. Stefanakis, "Troy is Ours – How on Earth Could Clytaemnestra Know so Fast?", teoksessa J. Huerta, S. Schade & C. Granell (toim.), *Connecting a Digital Europe through Location and Place. Proceedings of the AGILE 2014 International Conference on Geographic Information Sciences*, online paper 2016.

P.W. Wallace, "Hesiod and the Valley of the Muses", *Greek, Roman and Byzantine Studies* 15 (1974), 5–24.

E. Zilliacus, *Tempe och Thermopylae*, Helsinki 1937.

Tuulimyllyjä Kithaironilla. Vasemmalla Korintinlahti. Kuva: Björn Forsén.

LEIJONA ANTIIKIN KREIKASSA: NYKYTUTKIMUKSESTA JA AIKALAISUSKOMUKSISTA

MIIKA REMAHL

LEIJONALAJIN (*PANTHERA LEO*) VARHAINEN LEVINNEISYYS EUROOPASSA

Leijonan oletettu levinneisyys antiikin ajan Kreikassa on kysymys, johon törmää argumenttina aina tuon tuostakin erilaisissa tutkimuksellisisa asiayhteyksissä ja luennoissa. Asia tuntuu myös herättävän asiaa sivuavissakin tutkimuksissa monenlaisia mietteitä ja paljon kiinnostusta. Muinaisen ympäristöhistorian tutkimuksen pioneeri, prof. Donald J. Hughes on todennut ”tekstuaalisen, arkeologisen ja taiteellisen” lähdeaineiston osoittavan leijonan paitsi eläneen klassisen ajan Kreikassa (480–323 eKr.), myös kuolleen siellä alueellisesti sukupuuttoon. Toisaalta asiasta on myös varovaisempiakin asian allekirjoittavia mielipiteitä. Myös leijonan Kreikan alueen sukupuuton ajoituksesta on vaihtelevia arvioita: mm. Etelä-Kreikassa n. 1000 eKr.; Kreikassa n. 700-luku eKr., 100-luku eKr. ja myöhäisimpänä arviona n. 80–100 jKr.

Leijonan siirtymisen nykyisen Kreikan

seudulle vaikuttaisi loogiselta lajin evolutiivisen ja elinalueellisen kehityksen valossa. Nykyisen leijonan (*Panthera leo*) varhaisvaiheet on evoluution perusteella ajoitettu plioseenikaudelle (5.333–2.58 mvs) Itä-Afrikkaan. Varhaisten leijonien oletetaan olleen taljattomia, ensimmäisten taljallisten leijonien uskotaan puolestaan ilmaantuneen n. 320 000–190 000 vuotta sitten. Taljan kehittyminen tarjosi mahdollisesti valikoivan edun joka mahdollisti ajan myötä leijonalajin laajemman leviämisen Afrikan ja läntisen Euraasian alueille; taljaton laji kuitenkin säilyi pitkään, ja sitä tavattiin Euroopassa vielä

Leijonamaalauksia Chauvet'n luolassa (Ardèche, Ranska). Kuva: Wikimedia Commons.

n. 10 000 vuotta sitten. Paleoliittisessä taiteessa leijona esiintyy jo Chauvet'n luolan n. 30 000 vuotta vanhoissa maalauksissa. Viimeisimpien jääkausien aikana n. 70 000–10 000 vuotta sitten leijonan mahdollinen elinalue oli lähes koko nykyinen Euroopan alue lukuun ottamatta nykyisen Pohjois-Englannin ja Skandinavian alueita.

Luulöydöt kertovat myös leijonan mahdollisesti laajasta levinneisyysalueesta Itä- ja Kaakkois-Euroopassa, Balkanin alueelta kauemmaksi aina nykyisen Unkarin ja Ukrainan alueille saakka. Unkarin alueen kalkoliittisista eläinarkeologisista löydöistä mainittakoon lantiopalanen (Tiszaföldvár-Téglagyár, n. 3000 eKr.) ja yläleuka (Gyöngyöshalász-Encspuszt, n. 2500 eKr.). Saman aikakauden Bulgariasta on myös löytynyt viidestä eri kohteesta luiden osia. Myöhäisimmät rautakautiset löydöt Bulgariasta ovat aikavälillä n. 1200–1100 eKr. ja 1000–800 eKr. ja Ukrainassa n. 800 eKr. Kreikan alueen leijonan luulöytöjä ovat mm. neoliittisen ajan Dikili Tash (värttinäluu, n. 4460–4000 eKr.); myöhäispronssikaudelta Tiryns (oikea kantaluu, mykeneläinen hauta, n. 1230 eKr.); myöhäispronssikaudelta/rautakaudelta Delfoi (hammaspala). Myöhäisimpänä löytönä palamis- ja leikkausjälkiä sisältänyt leijonan lapaluu löytyi Kalapodista (600-luku eKr.)

LEIJONAMAININNAT- JA KUVAUKSET ANTIIKIN KREIKASSA:

Homeerisissa eepoksissa leijonat mainitaan lukuisia kertoja, ennen muuta *Iliassa* (51 kpl) ja pääosin vertauskuvallisesti sankareiden reaktioita kuvattaessa. *Iliassa* tällainen yleinen vertauksellinen konteksti on esimerkiksi ”hyökätä kuin leijona” (mm. *Ilias* 11.129 [Agamemnon], 16.752 [Patroklos], 20.164 [Akhilleus]). Myös Akhilleuksen kilven *ekfrasis*-kuvaus (*Ilias* 18.478–608) sisältää kaksi leijonamainintaa (579; 585), joissa kaksi leijonaa raatelee härkää. *Odyssiassa* leijonavertauksia on lukumäärällisesti vähemmän (14 kpl),

mutta vertaukset itsessään ovat monipuolisia. Ne kuvaavat yksityiskohtaisesti mm. tarinan henkilöiden tunnetiloja. Homeeristen eeposten pohjalta ei voida kuitenkaan tehdä topografisesti paikantavia päätelmiä siitä, mihin tietoon vertaukset ja kuvaukset sinällään perustuvat. Arvioita teosten vaikutteista on kuitenkin esitetty: *Iliassa* on myös lukuisia (yli 28 kpl) pitkiä vertauksia siitä, kuinka leijonan hyökkäys karjan tai villieläinten kimppuun kuvaa sankarillista aggressiota. Näiden vertausten ajatellaan mahdollisesti perustuvan Homeroksen omiin havaintoihin, mahdollisesti Jooniassa. Maureen Alden esittää kreikkalaisten olleen tietoisia assyrialaisen eläintarhoista ja näiden metsästyksistä jotka tapahtuivat suljetuilla metsästysareenoilla (παράδεισοι) ja esittää niiden mahdollisesti toimineen vaikutteena *Iliassa*. Syytä on se, että runoilija olettaa lukijan tuntevan käytännön siitä, että leijonan pentuja ei surmattu, vaan ne otettiin mukaan kasvatettavaksi eläintarhoja varten. Tämä olisi Aldenin mukaan merkinnyt Homeroksen ja joonialaisten tietoisuutta leijoniin liittyvistä metsästyskäytännöistä.

Vasta myöhemmät kirjailijat antavat tarkempia viitteitä leijonan elinalueesta Kreikassa. Herodotos (400-luku eKr.) kirjoittaa leijonien hyökkäyksen Kserkseen sotajoukon huolto-osaston kimppuun, kun tämä oli suuntaamassa Kreikan maaperälle persialaissotien aikaan (480 eKr.).

Kun Kserkses näin marssi, leijonat hyökkäsivät hänen varustustaan kantavien kamelien kimppuun; sillä öisin leijonat lähtivät liikkeelle jättäen asumuksensa ja aiheuttivat vahinkoa ainoastaan kameleihin, tarttumatta mihinkään muuhun, ei ihmiseen eikä kantojuhtaan; ja ihmettelen mikä oli syytä siihen että leijonat pidättäytyivät kajoamasta muuhun kuin hyökkäämällä kamelien kimppuun, eläimiin joista niillä ei siihen saakka ollut ollut mitään havaintoa tai tietoa. (Herodotos, *Historiateos* 7.125. Suom. kirjoittaja, pohjana A.D. Godleyn engl. käännös).

Kuvauksessa mainittu hyökkäys tapahtui Kserkseen joukkojen marssiessa Akanthoksesta (Khalkidike) Thermaan (Mygdonia) (Herodotos, *Historiateos* 7.124). Huomionarvoista Akanthoksessa on samoihin aikoihin lyödyt leijona-aiheiset rahalöydöt. Herodotos jatkaa samaan yhteyteen kertomalla, millä alueella leijoniin on mahdollista Kreikan maaperällä törmätä:

Näillä seuduin elää lukuisia leijonia (...) Leijonien maan rajana on Nestos-joki joka virtaa Abderan [Traakia] läpi, ja Akheloos-joki joka virtaa Akarnanian [läntinen Kreikka] läpi. Leijonia ei kuitenkaan tavata missään Euroopaa lähemmässä osassa [alue joka on lähimpänä Vähä-Aasiaa] Nestos-joen itäpuolella, eikä Akheloos-joen länsipuolella muualla mannermaalla; mutta niitä tavataan maassa joka on näiden jokien välissä. (Herodotos, *Historiateos* 7.126. Suom. kirjoittaja, pohjana A.D. Godleyn engl. käännös).*

Leijonan elinalueen määrittelemisen Akheloos- ja Nestos-jokien väliin toistuu useiden myöhempien antiikin kirjailijoiden eläinaiheisissa teoksissa, usein kirjailijoiden omilla lisähuomioilla. Aristoteles (300-luku eKr.) määrittelee teoksessaan *Eläinoppi* leijonien ainoaksi elinalueeksi Euroopassa saman kuin Herodotoskin. Aristoteles kuitenkin täsmentää, että leijona on harvinainen eläin jota ei tavata monissa paikoissa (Aristoteles, *Eläinoppi* 579b5–8 [6.31]). Aristoteles viittaa leijoniin ja ko. elinalueeseen vielä hieman edempänä, todeten samalla seuraavaa:

*Ylipäätään villieläimet ovat villimpiä Aasiassa, mutta ne joita tapaa Euroopassa ovat rohkeampia, (...). (Aristoteles, *Eläinoppi* 606b15–19 [7.28]. Suom. kirjoittaja, pohjana D.M. Balmen engl. käännös).*

Vastaavat havainnot toistaa myöhemmin vielä roomalaisista Plinius vanhempi (23–79

jKr.), juurikin siteeratessaan Aristotelesta. Plinius toteaa leijonien voimista ja elinalueesta Euroopassa samat havainnot kuin edellä mainitut kirjailijat. Hieman tarkentavampana vertailuna Plinius toteaa Euroopassa olevien leijonien olevan voimakkaampia kuin Afrikassa ja Syyriassa elävät yksilöt (Plinius, *Naturalis historia* 8.17.45). Tämä antaa viitteitä leijonien muista historiallisista elinalueista Välimerellä.

Hopeinen tetradrakma. Naarasleijona puree kyyristynyttä härkää takaapäin; reunus: kukallinen kuviointi; takaosaan lyöty neliosainen neliökuvio. Akanthos, Keski-Makedonia, Kreikka, n. 480–470 eKr. (27,5 mm, 17,14 g). Kuva: Wikimedia Commons.

Myös historioitsija Ksenofon (400–300-luku eKr.) mainitsee teoksessaan ”Metsästyksestä” (*Kynēgetikos*) useita leijonien elinalueita, joskin todella tulkinnanvaraisesti: hänen mukaansa leijonat, leopardit, ilvekset, pantterit, karhut ja ”muut vastaavat villieläimet” (τᾶλλα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα θηρία) löytää useista eri maista. Näihin lukeutuvat:

- Pangaion- ja Kissos-vuoret ”Makedonian toisella puolen” (τὸν ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας), Makedonia/Traakia;
- Pindos-vuori, Kreikka;
- ”Myysian Olympos”-vuori (Ὀλύμπω τῷ Μυσίῳ) ja Nysa ”Syyrian tuolla puolen” (τῆ Νύσῃ τῆ ὑπὲρ τῆς Συρίας), Länsi-Anatolia/Syyria (Ksenofon, ”Metsästyksestä” 11.1).

Kuvauksen pulmana on vain, että Ksenofon luettelee kaikkien yllä mainittujen villieläinten elävän kyseisillä alueilla, erittelemättä niitä sen tarkemmin millekään tietylle alueelle. Edellä

Attikalainen mustakuviainen pylväskrateeri. A-puoli: Herakles ja Nemean leijona; B-puoli: Kaksi himationiin pukeutunutta miestä leijonien välissä. Thespiai, Boiotia, Kreikka. n. 550–540 eKr. Ateena, Kansallinen arkeologinen museo. Kuva: Miika Remahl (2018).

mainitun perusteella leijoniin olisi mahdollisesti voinut kuitenkin törmätä mahdollisesti joko Kreikassa, lähellä manner-Kreikkaa, Makedoniassa tai kauempana Anatolian ja Syyrian alueilla.

Elinaluekuvausten ohella on oleellista huomioida, että Kreikassa olleista leijonista esiintyy kirjallisia mainintoja myös näytöksissä, kulttiyhetyksissä ja urheiluun assosioituna. Reetori Isokrates (400–300-luku eKr.) mainitsee kesytettyjen leijonien esiintyvän näytöksissä vuosittain (Isokrates, *Antidosis* 213). Runoilija Theokritos (300-luku eKr.) kuvaa lyhyesti jumalatar Artemiksen lehdolle tapahtunutta kulkuetta, jossa esiintyi lukuisia eläimiä, mukaan lukien naarasleijona (Theokritos, *Idyllejä* 2.66–68). Historioitsija Diodoros Sisilialainen (100-luku eKr.) kertoo olympiaurheilija Polydamaksen (408 eKr.) surmanneen paljain käsin useita leijonia (Diodoros

Sisilialainen, *Bibliothēkē* 9.14.2–15). Vastaavan tarinan kertoo myöhemmin myös maantieteilijä Pausanias (200-luku jKr.), joskin tämän versiossa leijonia on yksi valtavan suuri yksilö, ja tapahtumapaikaksi on mainittu Olympos-vuori (Pausanias, *Hellados peiēgēsīs* 6.5.4–5).

Myös visuaalisissa leijonaesityksissä mahdolliset elinalueen muutokset heijastuivat Kreikan arkaaiselle ajalle (n. 600–480 eKr.) tultaessa. Judith Barringer huomauttaa, että leijona on kreikkalaisessa taiteessa yleinen motiivi metsästysaiheissa aina 600-luvulle eKr. saakka, minkä jälkeen aihe katoaa lähes tyystin lukuun ottamatta Herakles ja Nemean leijona -motiivia. Motiivi oli suosittu erityisesti attikalaisissa vaasi-maalauksissa. Sen sijaan ei-mytologiset motiivit ovat attikalaisessa vaasi-maalauksessa harvinaisia. Lisäksi Barringer korostaa niin ”todellisuuden”

ja ”representaation” kuin ”mytologisuuden” ja ”ei-mytologisuuden” eroja ja niiden mukanaan tuomia metodologisia haasteita kreikkalaisen taiteen analyysissä: maalaukset antavat glorifioituja, kärjistettyjä ja kulttuurisesti konstruoituja kuvia metsästyksistä ja metsästettävistä eläimistä tavalla, joka ei useinkaan vastaa todellisuutta metsästystilanteissa.

Kreikkalaisten kirjailijoiden kommentteista voi ajoittain lukea leijonaan liittyen myös eräänlaisen ajatuksen Kreikan alueelta kadonneesta, jalosta eläimestä. Takautuvissa, myöhäisantiikin aikaa lähenevissä aikalaiskuvauksissa leijona eli edelleen ajatuksellisesti Kreikan maaperällä, tai ainakin sen muisteltiin joskus olleen siellä läsnä. Historioitsija Dion Khrysostomos (100–200-luku jKr.) kertoo leijonan kuolleen sukupuuttoon Euroopasta, mainiten samalla leijonan eläneen aikaisemmin mm. Makedoniassa (Dion Khrysostomos, 21.1). Kreikkalainen valtiomies Themistios (300-luku jKr.) valittaa leijonien kadonneen Thessaliasta (Themistios 10.140a). Sofisti Claudius Aelianus (200–300-luku jKr.) toteaa että leijonat eivät synny Peloponnesoksella. Aelianus tosin siteeraa asiassa Homerosta, ja toteaa jo Homeroksen tienneen tämän, koska hän kertoo Artemiksen matkanneen Taygetos- ja Erymanthos-vuorten halki metsästämään, ja olleen iloinen villisioista ja uroshirvistä (*Odysssea* 6.104). Aelianus kertoo Homeroksen olleen oikeassa Artemiksen ilosta, koska kyseisillä vuorilla ei ole leijonia (Aelianus, *De Natura Animalium* 3.27). Aelianus käsittelee myös Herodotoksen aiempia kommentteja leijonista jotka kävivät Kserkseen huoltojoukkojen kimppuun, todeten samalla hänen tietämyksensä Traakian leijonien ravinnosta olevan vähäinen (Aelianus, *De Natura Animalium* 17.36). Tämä saattaisi mahdollisesti viitata siihen, että vaikka leijona mitä ilmeisemmin oli Aelianuksen aikana jo kadonnut Manner-Kreikasta, sitä saattoi kenties tavata maantieteellisesti vielä suhteellisen läheisillä seuduilla Euroopassa vielä myöhäisantiikin aikanakin.

FM Miika Remahl (Helsingin yliopisto, historian ja kulttuuriperinnön tohtoriohjelma) oli Suomen Ateenan-instituutin EDUFI-harjoittelija loka-maaliskuussa 2021–2022.

KIRJALLISUUTTA

M. Alden, ”Lion Similes in the Iliad and the Lion Cubs of *IL*. 18.318–22”, *The Classical Quarterly* N.S. 55.2 (2005), 335–342.

D. M. Balme (toim. & käant.), *Aristotle: History of Animals Books VII–X*. Loeb Classical Library. Cambridge (MA), Lontoo 1991.

J. Barringer, *The Hunt in Ancient Greece*, Baltimore 2001.

L. Bartosiewicz, ”A Lion’s Share of Attention: Archaeozoology and the Historical Record”, teoksessa *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapest 2009, 1–15.

A.D. Godley (käant.), *Herodotos: Books V–VII* (Loeb Classical Library), Cambridge, MA–Lontoo 1922.

D. Hughes, *Environmental Problems of the Greeks and Romans: Ecology in the Ancient Mediterranean*, Baltimore 2014.

B. Jensen, *Löwen in der Antike: Archäologische Zeugnisse zur Existenz des Löwen im Antiken Griechenland*, Hampuri 2016.

A. L. Peck (käant.), *Aristotle: History of Animals Books IV–VI* (Loeb Classical Library), Cambridge, MA–Lontoo 1970.

R. Sallares, *The Ecology of the Ancient Greek World*, Lontoo 1991.

A. Schnitzler, ”Past and present distribution of the North African–Asian lion subgroup: A review”, *Mammal Review* 41.3 (2011), 220–243.

J. Vesterinen, ”Leijonat Kreikan esiklassisessa runoudessa ja kuvataiteessa”, Helsinki 2019 (Pro gradu -tutkielma).

N. Yamaguchi *et.al.*, ”Evolution of the mane and group-living in the lion (*Panthera leo*): a review”, *Journal of Zoology* 263.4 (2004), 329–342.

Kurssi Amathouksen agoralla. Vasemmalta: Kaisa Autere, Anna-Maria Wilskman, Petra Pakkanen, Arja Karivieri, Irina Piippo, Tuuli Kasso, Suvi Jokinen, Visa Helenius, Juuli Ahola, Laura Aho, Katja Von Schöneman, Anna Gustafsson, Jasmin Lukkari, Urpo Kantola ja Anni Hella. Kuva: Zoe Anastasiou.

KYPROS KULTTUURIEN KOHTAAMIS- PAIKKANA -KURSSI

LAURA AHO

SUOMEN ATEENAN-, Rooman ja Lähi-Idän instituutit järjestivät ensimmäisen yhteisen kursinsa syksyllä 2021. Kurssin aiheena oli ”Kypros kulttuurien kohtaamispaikkana” ja se oli kohdennettu laaja-alaisesti muun muassa historian, arkeologian, klassillisen filologian, Lähi-Idän tutkimuksen, egyptologian, assyriologian, teologian ja uskonnontutkimuksen maisteri- ja tohtoriopiskelijoille. Kurssi kulmineitui viikon opintomatkaan Kyprokselle marraskuussa 2021. Kurssille osallistui 12 opiskelijaa viidestä eri yliopistosta.

Kypros sopi erinomaisesti instituuttien yhteisen kurssin aiheeksi, sillä sen sijainti idän ja lännen sekä Afrikan ja Euroopan risteyksessä on tuonut saarelle hallitsijoita, asukkaita ja vaikutteita niin Egyptistä, Lähi-Idästä kuin Euroopastakin. Saarta ovat hallinneet assyrialaiset, egyptiläiset, persialaiset, kreikkalaiset, roomalaiset, bysanttilaiset, osmanit, arabit ja venetsialaiset. Lisäksi sitä hallitsi keskiajalla ranskalainen Lu-

signanin hallitsijasuku Kyproksen kuningaskuntana. Nykyisin saaren poliittinen tilanne ei ole juurikaan yksinkertaisempi ja sen jako eteläiseen Euroopan Unioniin kuuluvaan Kyproksen tasavaltaan ja pohjoiseen turkkilaisien miehittämään Pohjois-Kyproksen turkkilaiseen tasavaltaan on jatkunut vuodesta 1974.

Kurssiin kuuluivat syksyn ajan viikoittaiset luennot, joilla käsiteltiin Kyproksen historiaa esihistoriasta nykypäivään sekä Kyproksen tutkimuksen historiaa ja haasteita. Monien kurssilaisien yllätykseksi Kyproksen historiaa on tutkittu verrattain vähän ja siellä on järjestetty systemaattisia arkeologiasia kaivauksia sporadisesti. Lisäksi saaren kokonaisvaltaista tutkimista vaikeuttavat sen poliittiset olot. Myöskään kaivauslöytöjä ei ole aina tutkittu kunnolla eikä niitä ole arvostettu maailman museoissa.

Saavuimme Kyprokselle sunnuntai-iltana 22.11.2021 usean tunnin matkustamisen jälkeen. Matka sai jonkin verran sekavan alun,

sillä kaikkien Helsingistä tulleiden matkalaisten matkatavarat olivat jääneet Frankfurtiin. Lomakkeiden ja selvittelyjen jälkeen suuntasimme kuitenkin, myöhemmin matkan aikana hyvin tutuksi tulevalle, vanhalla pikkubussilla kohti Larnakan suolajärveen laskevaa aurinkoa.

LARNAKA JA KYPROKSEN ETELÄRANNIKKO

Larnakassa suuntasimme suoraan Pyhän Lazaroksen pyhänjäännöskirkkoon. 800-luvulta peräisin oleva kirkko on Larnakan tärkein ja sijaitsee aivan sen keskustassa. Tutustuimme kirkkoon ja sen kryptaan oppaamme Zoe Anastasioun johdolla. Zoe esitteli meille kirkon vahasta valmistettuja votiiviesineitä ja Pyhän Lazaruksen hautaa. Kuten monissa maissa on tapana valtion opas Zoe, joka on koulutukseltaan arkeologi, oli mukanaamme koko matkan virallisen ohjelman ajan. Hän osoittautuikin matkan aikana kultaakin kalliimmaksi tiedonlähteeksi ja organisaattoriksi. Vielä ennen majoittumista haukasimme välipalaa kirkon aukiolla ja tapasimme instituuttien kurssiohjaajat Petra Pakkasen, Arja Karivierin ja Irina Piipon. Illalla matkan rasitukset ja kadonneet matkatavarat haihtuivat mielestä runsaan ja hilpeän illallisen myötä.

Matkan tukikohdaksi oli valittu Larnakan kaupunki Kyproksen etelärannikolla. Sijainti oli strateginen, sillä sen lisäksi, että kaupungissa on kansainvälinen lentokenttä, se sijaitsee yhtäläisen matkan päässä monista vierailukohteistamme. Kaupunki on myös sen verran iso, että sieltä löytyy avoimia ja kohtuullisen hintaisia ja laatuista kauppoja ja ravintoloita myös turistesongin ulkopuolella. Vaikka Larnaka eläkin suurilta osin turismista ja marraskuussa siellä oli etenkin arkena unelias ja hiljainen tunnelma, kaduilla näkyi tavallisia kyproslaisia kiirehtimässä töihin tai hoitamassa arkiaskareita ja – tietysti – joitakin turisteja. Ennen matkaa olimme tarkistaneeet Kyproksen koronamääräykset, jotka olivat aika tiukat; suojamaskia oli lain nojalla käytettävä myös ulkona. Pian saapumisen jälkeen kuitenkin huomasimme, ettei maskeja näkynyt ulkona käytännössä kenelläkään – muuta kuin kynnärpäätä lämmittämässä.

Maanantaiaamu alkoi muinaisen Larnakan eli Kitionin arkeologisilla kohteilla, joita pääsimme katsomaan kahdessa kohteessa. Ensimmäinen käsitti myöhäispronssikaudelle ja arkaaiselle ajalle ajoitetun seemiläisen jumalattaren Astarten temppelialueen ja kuparityöpajan. Foinikialaiset vaikuttivat vahvasti alueella arkaaisella kaudella ja hallitsivat sitä epäonnistuneen

Amathouksen akropolis ja maailman suurin kivivaasi. Kuva: Laura Aho.

Joonian kapinan (499–493 eaa.) jälkeen. Yhtä lailla epäonnistui noin viisikymmentä vuotta myöhemmin ateenalainen Kimon yrittäessään ”vapauttaa” Kyproksen persialaisten ja foinikia-laisten vallasta. Lopulta Ptolemaios I valloitti kaupungin ja se siitä tuli hellenistinen kaupunki. Foinikialainen vaikutus kuitenkin jätti jälkensä kaupungin kulttuuriin, uskonnolliseen elämään ja nimistöön.

Toisena kohteena Larnakassa oli kaupungin arkeologisen museon takapihalla olevat arkaaisen ajan telakat. Valitettavasti itse museo oli suljettu remontin vuoksi. Museolla Arja Karivieri kertoi ruotsalaisten arkeologien kaivaushistoriasta alueella. Ruotsalaiset kuuluvat merkittävimpiin Kyproksen tutkijoihin ja kaivajiin, minkä voi todeta muun muassa Tukholman Medelhavets-museetin kokoelmien äärellä. Museon pihalta löytyi myös oliiviöljyn puristamo sekä sekalainen kokoelma piirtokirjoituksia ja veistoksia. Kitionista jäi kuva todella monikulttuurisena kaupunkina. Kitionin arkeologisten alueiden jälkeen oli aika jättää Larnaka taaksemme emmekä enää ehtineetkään loppumatkan aikana nähdä sitä juurikaan valoisaan aikaan.

Päivä jatkui lähistöllä Chirokoitian ja Kalavassos-Tentan neoliittisilla asuinalueilla. Alueiden kivirakennukset ovat pohjakaavultaan omintakeisen pyöreitä ja ilmeisesti niitä käytettiin asumiseen, mutta niihin myös haudattiin kuolleita. Petra Pakkanen kertoi paikan nimestä ja porsaiden merkityksestä eri kulttuureissa laajemminkin. Pääsimme myös kokeilemaan neoliittisiä jauhinkiviä.

Päivän päätteeksi vierailimme Amathouksen akropoliilla ja arkeologisella alueella, jotka sijaitsevat lähellä turistien suosimaa Limassolin kaupunkia. Bussimatalla oppaamme Zoe kertoi, miten paikallisilla limassolaisilla on nykyisin vaikeuksia asua kaupungissa, sillä turismi on nostanut kiinteistöjen hinnat liian korkeiksi. Akropoliille oli jonkinmoinen kiipeäminen kivistä polkua pitkin. Samalla totesimme merkittävienkin arkeologisten alueiden olevan

Kyproksella luonnonvaraisemmassa tilassa kuin monin paikoin muualla Välimerellä. Amathous oli kuitenkin kiipeämisen arvoinen ja akropoliin Afroditen temppeli oli vaikuttava maailman suurimpine kivisine vaaseineen. Myös Amathouksen agoran arkeologista aluetta taas hallitsivat kylpylät ja monumentaalinen *nymfaion*.

MONIKULTTUURINEN NIKOSIA

Tiistaina pikkubussimme starttasi aikaisin aamulla kohti Kyproksen pääkaupunkia Nikosiaa, jolla on kyseenalainen kunnia olla Euroopan ainoa kahtia jaettu pääkaupunki. Ennen kaupunkialueelle menoa kävimme Idalionin arkeologisella alueella, joka oli hiljattain restauroitu ja siellä oli suoritettu lisäkaivauksia. Alue käsitti osia pronssikautisesta kaupungista ja massiivisesta palatsikompleksista. Alueella oli kaksi akropolista, joista toiselle kiipesimme. Näkymät yli aurinkoisen tasangon olivat upeat, mutta vastapäätä näkyi Turkin miehittämän alueen raja ja vuoren seinämään haastavaan sävyyn maalattu Pohjois-Kyproksen turkkilaisen tasavallan lippu.

Idalionista matka jatkui Nikosian keskustaan, jossa jalkaannuimme kiertokävelylle ja samalla hyppäsimme pronssikaudelta venetsialais- ja osmaniaikaan. Ohjelmassa oli Famagustan portti, osmanien akvedukti, Pyhän Johanneksen kirkko, Stavros Missiricou-kirkko/moskeija ja Kornesios-talo. Erityisesti Pyhän Johanneksen goottilaisen katedraalin (rakennettu 1665) freskot olivat vaikuttavat. Kornesios-talo oli viehättävä ja hieman erilainen kohde edustaen osmaniajan urbaania arkkitehtuuria. Nikosiassa tuntui olevan nähtävyyksiä ja kiinnostavia kohteita lähes joka nurkan takana ja tutustuimmekin innokkaasti myös näihin yllätyskohteisiin. Törmäsimme myös aution talon pihalla käynnissä oleviin arkeologisiin kaivauksiin, joiden suorittajat auliisti kertoivat töistään meille. Päivän kruunasi ilta Kypros-museossa, jossa on esillä suurin osa saaren kuuluisimmista arkeologisista löydöistä.

Kornesios-talon interiööri. Kuva: Laura Aho.

Nikosia on monikulttuurinen, arkkitehtonisesti monipuolinen ja kiinnostava kaupunki, jossa olisi voinut viettää kauemminkin aikaa. Lähtiessämme Kornesios-talosta ja kävellessämme osmaniarkkitehtuurin reunustamia katuja soi läheisen moskeijan, entisen Pyhän Sofian katedraalin, rukouskutsu. Nikosiassa eri kulttuurit ja historian aikakaudet elävän tuntuivat päällekkäin ja limittäin – jokseenkin hyvässä sovussa. Raja miehitetyn alueen ja konflikti Turkin kanssa ovat kuitenkin Nikosiassa voimakkaasti läsnä.

Puhuttaessa monikulttuurisuudesta ja itäisistä vaikutteista voisin tässä kohtaa sanoa muuttaman sanan ruuasta ja juomasta. Kreikassa aikaa viettänyt löytää helposti tuttuja ruokia myös kyproslaisilta ruokalistoilta, ja Kyproksen tunnetuin kontribuutio maailman ruokakulttuuriin lienee supersuosioon noussut halloumi-juusto. Itäisiä vaikutteita on kuitenkin havaittavissa Kyproksen ruokakulttuurissa. Nikosiassa lounaalla moussaka tarjoihtiin *pilafi pourgourin* kanssa (kuskusta ja spagettia mausteiden kanssa

keitettynä). Oluen – Kyproksen suosituin olutmerkki on Leon – kanssa taas pöytään tuli kori-anterin siemenillä marinoituja oliiveja, säilöttyjä chilippureita ja pikkelöityä varsiselleriä, joka oli ainakin kirjoittajalle uusi ja virkistävää tuttavuus, vaikka se jakoiakin pöydässä mielipiteitä. Myös tahinilla maustettu jugurtti löysi tiensä useampaan ateriaan. Itäistä vaikutusta ovat myös viinirypälemehusta keitetyt *soutzoukos*-makeiset, joita jokaisen turistin on lähes pakollista ostaa tuliaisiksi.

ARKEOLOGIAA JA FLAMINGOJA

Keskiviikko alkoi Hala Sultan Teken pronssikautisen asutuksen kaivausten varastoilta Larnakan kaupungissa. Olimme onnekkaita päästessämme kuulemaan kaivauksista ja sen löydöistä kaivausten johtajalta Teresa Bürgeltä. Hän antoi meille myös kirjaimellisesti näppituntumaa löytöihin, kun saimme kokeilla niiden painoa ja tekstuuria. Matka jatkui kaivausalueelle, joka sijaitsee keskellä peltoa lyhyen ajomatkan päässä kuuluisan suolajärven ja Hala Sultan Teken moskeijaa vieressä, jonka mukaan myös pronssikautinen kaivausalue on nimetty. Onneksemme lähiaikoina ei ollut satanut ja pellolla oli helppo kävellä. Arkeologian maisteriopiskelija Juuli Ahola (HY), joka oli ollut mukana Hala Sultan Teken kaivauksilla, esitteli meille aluetta ja kertoi laajemminkin Kyproksen pronssikaudesta. Arkeologisen alueen jälkeen kävimme vielä nopeasti moskeijassa, joka on merkittävä pyhiinvaelluskohde, ja pysähdyimme katsomaan suolajärven kuuluisia flamingoja, joita parveili järvellä kuin ”Miami Vicen” tunnarissa konsanaan. Bussissa Arja Karivieri luki ruotsalaisten herrasmiesarkeologien muistelmia Kyprokselta lähes sadan vuoden takaa.

Rantaravintolassa nautitun lounaan jälkeen suuntasimme Apollon Hylateksen kulttialueelle vuoren rinteelle. Alue muistuttaa monia syrjässä vuoristoissa sijaitsevia kreikkalaisia kulttialueita ja sieltä on upeat näkymät merelle. Päivän

Hala Sultan Teken varastuhuoneessa kaivausten johtaja Teresa Bürge kertoo löydöistä. Kuvassa lisäksi Irina Piippo, Suvi Jokinen, Kaisa Autere, Anna-Maria Wilskman, Anna Gustafsson, Juuli Ahola ja Arja Karivieri. Kuva: Laura Aho.

päätteeksi matka jatkui rannalle Kourioniin. Kourion on Kyproksen merkittävimpiä ja suurimpia arkeologisia kohteita, mikä näkyi alueen restauroinnissa ja saavutettavuudessa. Kohteen kohokohtia olivat merelle antava teatteri sekä useat lattiamosaiikit ja niihin liittyvät ainutlaatuiset piirtokirjoitukset. Auringon laskiessa mereen kiirehdimme aikaa vastaan, jotta ehtisimme nähdä Kourionin kohokohtat.

TRODOSVUORTEN BYSANTTILAISET KIRKOT

Torstai kului kokonaan retkellä Trodosvuorten bysanttilaisiin kirkkoihin, jotka kuuluvat UNESCO:n maailman perintökohteisiin. Ilma vuorilla oli useamman asteen rannikkoa viileämpää, jossa saimme nauttia noin 20 asteen päivä- ja yölämpötiloista ja kosteasta meri-ilmasta, joka oli henkeäsalpaavan raikasta. Ilman täytti pinjojen ja kukkien tuoksu. Oppaamme Zoen kontaktien ja vaivannäön ansioista pääsimme muutoin yleensä suljettuihin kirkkoihin sisälle. Olen nähnyt maailmalla monia eri kirkkokuntien ja

uskontokuntien pyhäkköjä, mutta juuri tällaisia kirkkoja en ole koskaan nähnyt. Trodosvuorten kirkot muistuttavat ulkonäöltään lähinnä vuoristomajoja lähes maahan ulottuvina harjakattoineen. Rakenteet ovat kiviseiniä lukuun ottamatta pitkälti puisia ja sisällä lähes kaikki pinnat on koristeltu maalauksilla.

Ensimmäinen kirkko, jossa vierailimme, oli Timios Stavros tou Agismati, jonka upeissa seinämaalauksissa oli muun muassa pahantekijöitä sidottuna tavalla, joka muistutti kreikkalais-roomalaisten kiroustaulujen kuvitusta. Toinen kirkko oli Panagia tou Araka, jonka yhteydessä toimii luostari. Kirkko oli erikoinen arkkitehtuuriltaan, sillä varsinainen kirkkorakennus oli suojattu puisella, punotulla, suojarakennuksella. Sen jälkeen vierailimme Agios Nikolaos sto Stegis -kirkossa, jossa näimme retken vanhimmat seinämaalaukset 1000-luvulta. Neljäs kirkkohohde oli Panaghia Podhithou ja sen yhteydessä oleva Arkkienkeli Mikaelin kappeli, jotka sijaitsivat kauniissa laaksossa vuoristopuron törmäällä. Kirkon seinämaalaukset taas olivat

Timios Stavros tou Agismati -kirkko. Kuva: Laura Aho.

myöhäisempiä ja niissä näkyi renessanssitaiteen vaikutus. Viimeinen kirkko, Panagia Phorviotissa Asinou, sijaitsi havupuilta tuoksuvan vuoren rinteellä. Se oli myös upeasti koristeltu ja sen alttarin vierellä oli vahaisia votiiviesineitä. Kirkon kello oli ripustettu eukalyptuspuuhun.

PAFOS

Pafos on Limassolin lisäksi monille matkailijoille tuttu alue ja se oli antiikin aikana saaren merkittävin kaupunkivaltio. Pafoksesta ei voi puhua mainitsematta Kyproksen merkittävintä jumaluutta eli Afroditea, joka myytin mukaan nousi meren vaahdosta juuri Pafoksen rannikolla. Näin ollen päivä alkoi luontevasti vierailulla rannalle ja sillä olevalle siirtolohkareelle (Petra tou Romiou), jolle Afrodite myytin mukaan nousi merestä.

Rannalta siirryimme muutaman kilometrin päähän Palaiopafoksen Afroditen kulttipaikalle. Kulttipaikka oli antiikin aikana Kyproksen

merkittävin ja pyhiinvaelluskohde. Sen pohjakaava noudattaa orientaalista tyyliä ja poikkeaa merkittävästi kreikkalais-roomalaisista kulttipaikoista, mikä johtunee Afroditen kulttiin vaikuttaneiden itäisten jumalattarien (Astarte, Ishtar, Inanna) kulteista. Arkeologisen alueen yhteydessä on pieni museo, jossa voi nähdä Afroditeen mystisen, anikoonisen, betyyli-kulttikuvan.

Palaiopafoksesta, nykyisen Koukliasta, jatkoimme nykyiseen Pafoksen kaupunkiin eli Nea Pafokseen, joka perustettiin 300-luvulla eaa. sen jälkeen, kun maanjäristys tuhosi Palaiopafoksen. Nea Pafoksen arkeologinen alue on suuri ja se on erityisen tunnettu runsaista ja hienoista roomalaisaikaisista lattiamosaiikeista. Erityisesti niin kutsutun Theseuksen talon pyöreä labyrintti- ja Minotaurus-mosaiikki herätti ihastusta. Nea Pafoksen arkeologisella alueella kaupungin *odeion* on restauroitu, kun taas kaupungin teatteri jää arkeologisen alueen ulkopuolelle.

Auringon jo laskiessa siirryimme Nea Pafoksen niin kutsutuille kuningashaudoille, vaikka monumentaaliset maahan hakatut haudat on rakennettu pikemminkin yläluokalle ja virkamiehille kuin kuninkaille. Hautoihin laskeudutaan portaita pitkin ja niissä on keskellä peristyyliä pylväineen, josta lähtee suurimmissa haudoissa useiden hautakammioiden labyrintti. Alueen haudoissa saa seikkailla vapaasti ja tuntea itsensä Indiana Jonesiksi. Palaiopafos ja Nea Pafos kuuluvat molemmat UNESCO:n maailmanperintökohteisiin.

Pimeän jo laskeuduttua Zoe tarttui taas puhelimeensa ja järjesti meille vähän lisää aikaa käydä Pafoksen hiljattain avatussa arkeologisessa museossa. Museo oli avattu korona-aikaan ja se oli ollut kiinni lähes koko olemassaoloaikansa. Museon henkilökunta toivottikin vierailijat lämpimästi tervetulleiksi. Museossa oli useita kiinnostavia löytöjä Pafoksen alueelta, mutta ehdottomasti erikoisin esine oli kokovartalo-kuumavesipullo, jollaista en ainakaan itse ole koskaan nähnyt.

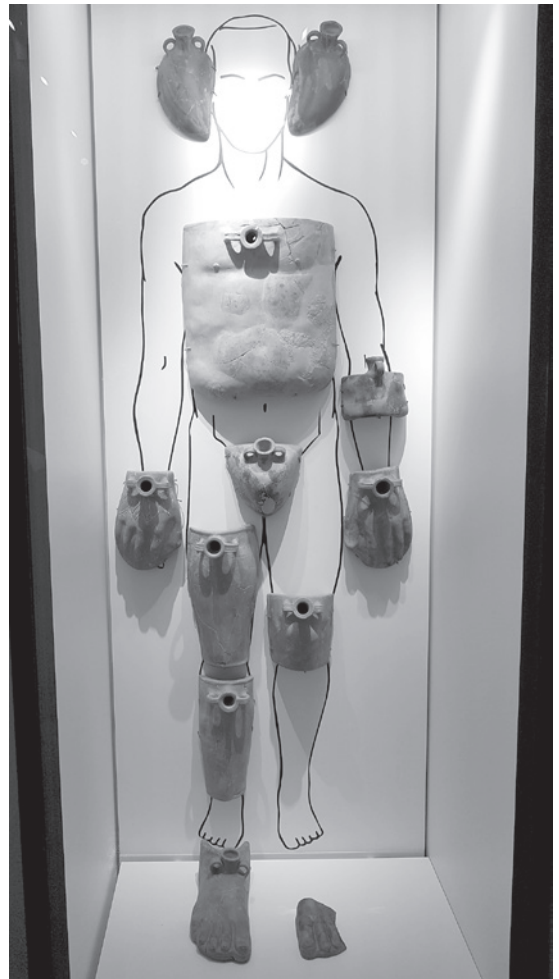
Petra Tou Romiou -siirtolohkare. Kuva: Laura Aho.

TERVEISET KYPROKSELTA

Viimeinen kokonainen päivä Larnakassa oli omistettu kurssin seminaarille, jossa kuulimme kaksi luentoa. Ensimmäisen luennon piti Frederick Whitling otsikolla *Classical Archaeology, Colonial Administration and the Swedish Cyprus (1927–1931)* ja toisen George Kalpadakis otsikolla *Aphrodite's Isle: From Enosis to Partition*. Kuulimme siis Kyproksen lähihistoriasta, kyproslaisten identiteetistä ja Kyproksen tutkimuksen historiasta. Viimeisen illan kruunasi yhteinen illallinen ennen kuin kurssilaiset hajaantuivat taas ympäri Eurooppaa.

Kypros mielletään usein kreikkalaiseksi ja lähes osaksi Kreikkaa, mutta kurssilla tuli hyvin ilmi Kyproksen oma ja moniulotteinen luonne. Kurssin osallistujien erilaiset taustat tukivat toisiaan ja kurssin ohjelmaa, ja poikivat poikkiteollisia tulkintoja moniin asioihin. Kypros on todella tutkimisen ja vierailun arvoinen! 🇨🇵

Kokovartalo-kuumavesi pullo Pafoksen arkeologisessa museossa. Kuva: Laura Aho.

Koulurakennus: Museovirasto, Historian kuvakokoelma HK19890513:3491. CC BY 4.0.

ANTIIKIN JUMALTEN VALVONNASSA KLASSILLISELLA OPINTIELLÄ

ILKKA KUIVALAINEN

VUOKRATILOISSA TOIMINEELLE Viipurin klassiselle lyseolle puuhattiin omaa koulutaloa monen vuoden ajan. Vuonna 1888 senaatti antoi suunnittelukäskyn Yleisten rakennusten ylihallitukselle (myöhempi rakennushallitus), ja Viipurissa syntyneen ja koulunsa käyneen arkkitehdin Johan Jacob ”Jac.” Ahrenbergin (1847–1914) laatimat piirustukset hyväksyttiin kesäkuussa 1890. Koulutalo rakennettiin silloiseen Linnoituksen kaupunginosaan Agricolan- ja Keisarinkadun (myöhemmin Luostarinkatu) kulmaan. Koulutalon yläkerrassa oli suuri sali sekä aamurukouksia että voimistelua varten, neljä luokkahuonetta, opetussali ja varasto fysiikan ja luonnontieteitten opetusta varten, alakerrassa taas rehtorin virkahuone, opettajainhuone, kirjasto, neljä luokkahuonetta, kreikan luokka sekä yksi isompi huone laulunopetusta varten. Koulu muutti uuteen vielä keskeneräiseen rakennukseen kesällä 1892.

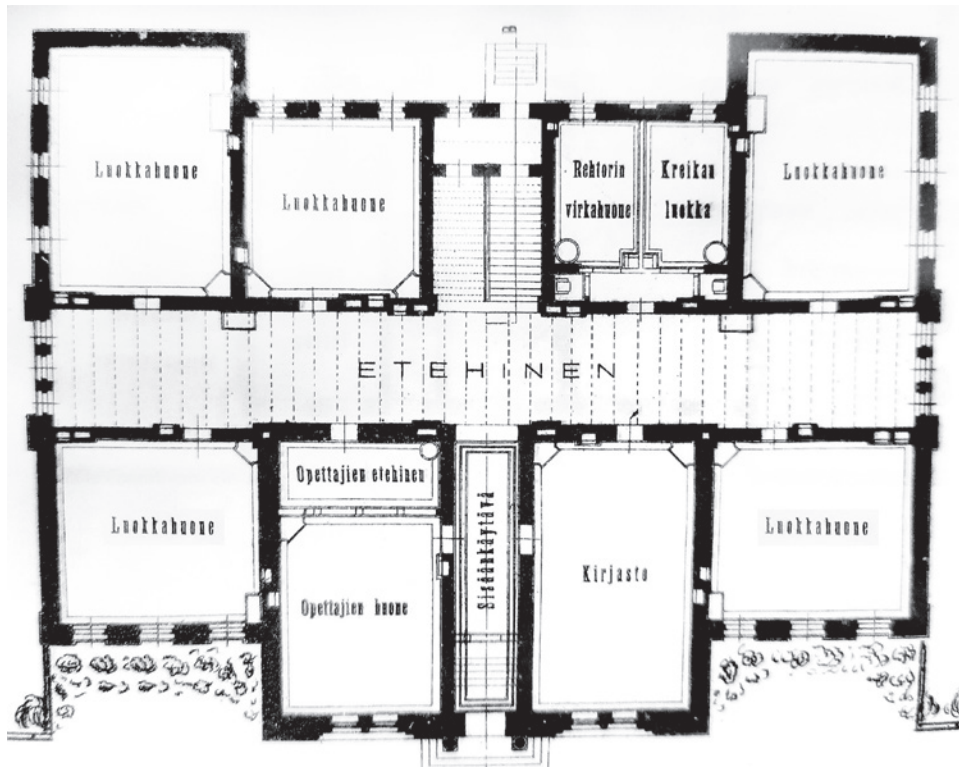
Julkisivun yläosassa ja kolmen ikkunaparin välissä oli akantinlehdin koristetuilla konsoleilla varustetuilla seinäjalustoilla kaksi rintakuvaveis-

tosta pyörein kehyksin. Koulukentältä katsottuna oli vasemmalla ylijumala Zeus, latinalaisittain Juppiter, ja oikealla puolella Hera, latinalaisittain Juno. Varhaisimmissa valokuvissa ei vielä näy julkisivun kahta rintakuvaa, mutta ne on merkitty koulun rakennuspiirustuksiin.

KOULUPOIKIEN KERTOMUKSIA

Klassillisessa lyseossa koulunkäyntinsä vuonna 1899 aloittanut myöhempi filosofian maisteri Kalle Väänänen on muistellut kirjoituksessaan ”Miten minusta tuli lyseolainen” edeltäneen loppukesän vierailua, jolloin hän poikajoukolla oli katsomassa koulutaloa:

Muistan – se oli juhlallinen hetki. Käveltiin kentällä siinä koulun edessä ja katseltiin hiljaisiin, mutta syvästi tunnetun kunnioituksen tuntein taloa. Ja Pesosen Kalle [lyseon kolmasluokkalaisena] selitteli asioita. Se ukonkuva ylhäällä seinällä oli Juppiter ja se naisen kuva oli Juno. Edellinen kuului olleen roomalaisten jumala ja se toinen hänen emäntänsä. Tosin tuo pitkäpartainen Juppiter oli mielestäni ihan samannäköinen kuin kaup-

Viipurin klassillisen lyseon alakerta: G.V. Valle, *Kertomus Viipurin suomalaisesta klassillisesta lyseistä lukuvuodelta 1892–1893*.

pias Pekka Väänänen, se, jolla oli niinä aikoina kauppa siinä Pöljän kansakoulun luona maantien varrella. Mutta tämä yhdennäköisyys ei mielestäni mitenkään vähentänyt Juppiterin arvoa. Päinvastoin se oli omiaan korottamaan kauppias-Pekankin melkein kuin jumalien joukkoon. Eihän siinä Juppiterista näkynyt kuin pää ja kaula ja vähän rintapieliä, mutta jos vatsa olisi ollut näkyvissä ja sen ympäröimittä olisi kelvannut jonkinlaiseksi arvonmitaksi, luulen että kauppias-Pekka olisi ollut suurempi jumaluus kuin Juppiter ja Juno yhteensä. (Viipurin klassillinen lyseo 1879–1940, 63)

Rakennuspiirustuksissa ja -kuvauksissa on rehtorin virkahuoneen vieressä sijainnut pieni kreikan luokka mainittu erikseen. Ehkä siksi että lyseon viidennellä luokalla alkanut kreikan opiskelu oli vapaaehtoista ja ryhmät pieniä, eikä muutakaan opetusta sinne oikein voitu sijoittaa. Oppilaana 1880-luvulla ollut myöhempi kansanopistonjohtaja Juho Torvelainen muisteli voimisteluun panostaneiden oppilaiden joutuneen käymään laiskanläksyllä latinan ja kreikan opettajansa tohtori Nils Robert af Ursinin luona sunnuntaiaamuisin klo 9. Povellaan heillä oli joko

”Xenophon” tai ”Geitlini”. Ksenofon viitannee tämän historiategseen *Kyyroksen sotaretki* (*Anabasis*), joka oli koululaisille sopivaa tekstiä, ja Geitlin puolestaan *Käytännölliseen johdantoon Latinan lause-opin oppimiseen*, jonka Johan Gabriel Geitlin oli kirjoittanut 1867. Poikien opettajana oli koulutukseltaan monipuolinen N. R. af Ursin, joka maisteriksi valmistuttuaan oli yliopiston stipendiaattina opiskellut klassillista filologiaa ja arkeologiaa ajan saksalaisten kuuluisuuksien kuten Emil Hübnerin, Theodor Mommsenin, Ernst ja Georg Curtiuksen sekä Eduard Zellerin oppilaana 1879–1881. Hän väitteli Helsingissä 1883, toimi antiikin kielten lehtorina Viipurissa 1885–1888, mutta siellä riitaannuttuaan siirtyi opettajaksi Turkuun. Myöhemmin 1906 hän matkusti myös Kreikkaan käyden Ateenassa, Mykenessä, Delfoissa ja Olympiassa, joista kirjoitti kuvauksia kirjassaan *Muistelmia matkoilta pohjoiseen ja etelään* (I 1904 ja II 1907).

VEISTOSTEN ESIKUVAT

Fasadin toisen rintakuvan malli on mitä ilmeisimmin Juno/Hera Ludovisi. Originaali kuuluu nykyään Rooman kansallismuseon Palazzo Altempssissa olevaan kokoelmaan, jonka kardinaali Ludovico Ludovisi keräsi 1620-luvulla. Siitä kirjoitti myös af Ursin ensimmäisessä matkakirjassaan:

Varsinaisissa huoneissa koko komeudessaan Winckelmannin, Goethen ja Schillerin ihailema Juno Ludovisi, joka vieläkin tekee mahtavan vaikutuksen, vaikka sen maine meidän aikoinamme nähtävästi (ehkä ilman syyttä) on hiukan himmentynyt: – ovathan sen kasvoissa – yleisyys ja lempeys aivan erinomaisella tavalla yhdistetyt.

Kreikkalaisesta Paroksen marmorista ensimmäisellä jälkikristillisellä vuosisadalla tehty kolossaalipää (korkeus 116 cm) ei nykyästyksen mukaan olisi kuitenkaan kopio kreikkalaisesta Hera-veistoksesta, vaan keisari Claudiuksen äiti Antonia Minor kuvattuna Juno-jumalattarena. Tätä tulkintaa tukevat muun muassa rahamuotokuvat.

Jupiterin rintakuvan malli on puolestaan löydetty Otricolin, antiikin Otriculumin kaivauksissa Italiassa vuonna 1775. Sitä pidetään roomalaisaikaisena marmorikopiona ehkä 300-luvun eKr. myöhäisklassisesta kreikkalaisoriginaalista. Se on näytteillä Vatikaanin mu-

Hera Ludovisi. Kuva: Helsingin yliopistomuseo/Timo Huvilinna.

Otricolin Jupiter. Kuva: Helsingin yliopistomuseo/Timo Huvilinna.

seiden Sala Rotondassa. Aikanaan esitettiin, että rintakuva pohjautuisi Feidiaan tekemään Olympian Zeuksen kultiveistokseen, mutta tämä tulkinta ei sovi säilyneisiin kuvälähteisiin.

Viipurin klassillisen lyseon fasadin veistokset pohjautuvat näin kahteen erittäin tunnettuun antiikin veistokseen. Monipuolinen kulttuurintuntija Jac. Ahrenberg oli käynyt opintomatkallaan myös Roomassa, joten hän lienee jo siellä nähnyt kyseiset teokset. Mutta Helsingissäkin se oli mahdollista yliopiston eri puolilta Eurooppaa hankkimien kipsikopioiden veistokuvakokoelmassa. Jupiter oli hankittu vuonna 1871, Juno neljä vuotta myöhemmin. Ahrenbergin laajassa tuotannossa Viipurin suomalaiselle klassilliselle lyseolle suunniteltu rakennus on veistosten osalta poikkeuksellinen. Muuten se edustaa hyvin tyyppillistä Yleisten rakennusten ylihallituksessa suunniteltua pienempää 1880–1890-lukujen uusrenessanssityylistä koulutyyppiä. Ensikäden tietoa vielä saadakseni soittelin parille oppikoulunsa Viipurissa aloittaneelle tutulle, mutta he sanoivat kaikkien tuntemiensa klassillisen lyseon oppilaiden jo kuolleen. Viipuriin jäi myös käytännöllisesti katsoen koko koulun arkisto sekä 30 000 markkaa rahaa, sillä helmikuussa 1940 koulutaloon osuneet kaksi pommia saivat kassaholvin oven puristuksiin, joten koko sen sisältö jäi venäläisten sotasaaliiksi. Viipurin klassillinen lyseo lakkautettiin, mutta osa opettajista siirtyi Kuopioon, jonne perustettiin uusi klassillinen lyseo. Vanha Viipurin koulurakennus on yhä pystyssä, siinä toimii koulu, mutta veistoksia ei enää ole.

LÄHTEITÄ

R. Nikula, ”Helsingin yliopiston veistokuvakokoelman historiaa ja taustaa”, *Helsingin yliopiston taidehistorian laitoksen julkaisuja* 1, Helsinki 1974, 65–114.

Viipurin suomalainen klassillinen lyseo 1879–1909, J. P. Tirkkonen (toim.), Viipuri 1910.

Viipurin klassillinen lyseo 1879–1929, Viipuri 1929.

Viipurin klassillinen lyseo 1879–1940, J. Väänänen (toim.), Helsinki 1958.

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN YSTÄVÄT RY:N TOIMINTA- KERTOMUS VUODELTA 2021

Yhdistyksen toiminnan tavoitteet

Yhdistyksen tarkoituksena on taloudellisesti ja muilla tavoin tukea Suomen Ateenan-instituutin toimintaa tutkimuksen, koulutuksen ja yleisen kulttuurivaihdon alueilla ja siten auttaa ymmärtämään kreikkalaista kulttuuria ja sen merkitystä länsimaiselle hengenviljelylle. Tarkoituksensa toteuttamiseksi yhdistys järjestää esitelmiä, seminaareja, matkoja ja jakaa stipendejä sekä julkaisee lehteä. Toimintansa tukemiseksi yhdistys kerää jäsenmaksuja ja hakee avustuksia sekä vastaanottaa lahjoituksia.

Yhdistyksen jäsenistö

Yhteensä jäsenmaksun suoritti vuonna 2021 122 jäsentä. Keskimäärin vuosina 2016–2019 jäsenmaksun oli suorittanut 120 jäsentä. Varsinainen jäsenmäärä (238 jäsentä, tarkistettuna 237) on kuitenkin jonkin verran korkeampi kuin maksusuoritusten määrä (ainaisjäsenet, perhejäsenyys = kaksi henkilöä samasta taloudesta). Jäsenmäärä on ollut viime vuosina melko muuttumaton. Vuonna 2021 yhdistys sai seitsemän uutta jäsentä ja menetti kahdeksan.

Johtokunta

Yhdistyksen johtokuntaan kuuluivat vuonna 2021 FM Katja Varakas (pj.), FM Maarit Nieminen (vpj.), FM Lassi Jakola, FT Ilkka Kuivalainen, FM Kaarina Lyhykäinen, Dos. Leena Pietilä-Castrén, FM Maija Pohjanpalo, FT Vesa Vahtikari, FM Jamie Vesterinen (siht.), FT Marja Vierros.

Johtokunta kokoontui:

2.3.2021 sähköpostikokouksena (klo 12–20)

25.5.2021 etäyhteyksin

14.10.2021 etäyhteyksin

Yhdistyksen talous

Yhdistys rahoittaa toimintansa jäsenmaksuilla. Yhdistyksen talous on vakaa ja jäsenmaksutuotto palautunut keskimääräiselle vuositasolle. Yhdistyksen tulos oli vuonna 2021 ylijäämäinen (4 515,50 €). Yhdistys on rahoittanut toimintansa jäsenmaksuilla, joita kertyi 4 900,00 €. Lisäksi kannatustuottoja kertyi kangaskassien myynnistä 10,00 €, Spartacus-balettilipputulosta 884,00 € ja Elve – Toursin stipendirahaston 2 000,00 € maksusta, joka oli kirjattu siirtosaamiin. Yhteensä varainhankinnasta saatiin tuottoja 7 794,00 €. Yhdistyksen suurin kuluerä koostuu *Helikonin* painatuksesta (-806,00 €) ja postituksesta (-775,26 €) yhteensä -1 561,26 €. Spartacus-baletin lippunosto kerrytti kuluja -1 145,00 €, josta lipunmyyntituloilla katettiin 884,00 €. Yhdistys kustansi kiitoksena työpanoksesta yhdistyksen hyväksi liput (yhteensä -261,00 €) sihteeri Jamie Vesteriselle, monivuotiselle yhdistyksen varapuheenjohtajalle Maarit Niemiselle ja toukokuussa 2021 kaupunkikävelyn pitäneelle Ilkka Kuivalaiselle balettiesitykseen. Lisäksi yhdistys maksoi rahaliikenteenkuluja -275,75 €. Uusi kuluerä oli uudistuvaan yhdistyksen www-sivustoon liittyvät ylläpitokulut -107,25 €. Paperisten jäsenkirjeiden painatuksesta ja postituksesta koitui 118,74 € kulut. Kulut olivat yhteensä -3 278,50 €. Yhdistyksen tase on 9 766,73 euroa.

Vuosikokous

Vuosikokous pidettiin Helsingissä 15.4.2021 klo

18.00–19.00 etäyhteyksin. Yhdistyksen puheenjohtaja Katja Varakas esitteli kokoukselle yhdistyksen toimintakertomuksen ja tuloslaskelman vuodelta 2020 sekä toiminnantarkastajan lausunnon, joka hyväksyttiin. Yhdistyksen johtokunnalle ja muille tilivelvollisille myönnettiin tili- ja vastuuvapaus. Puheenjohtaja esitteli myös yhdistyksen toimintasuunnitelman vuodelle 2021 sekä tulo- ja menoarvion vuodelle 2021, jotka hyväksyttiin. Jäsenmaksujen suuruus päätettiin pitää ennallaan. (30 €/henkilöjäsenyys, 10 €/opiskelijajäsenyys ja 40 €/perhejäsenyys ja ainajäsenyys 350 €).

Yhdistyksen johtokuntaan valittiin vuodelle 2021 Lassi Jakola, Ilkka Kuivalainen, Kaarina Lyhykäinen, Leena Pietilä-Castrén, Maija Pohjanpalo, Vesa Vahtikari, Katja Varakas, Jamie Vesterinen ja Marja Vierros. Vuosikokous valitsi yhdistyksen puheenjohtajaksi seuraavalle toimikaudelle Katja Varakkaan ja sihteeriksi Jamie Vesterisen. Toiminnantarkastajaksi valittiin Anna-Leena Rintala ja varatoiminnantarkastajaksi Laura Aho.

Yhteydenpito jäseniin

Yhdistys on pitänyt yhteyttä jäseniinsä jäsenlehtensä *Helikonin*, jäsenkirjeiden, jäsenmatkojen ja esitelmätilaisuuksien välityksellä. Yhdistys on tiedottanut tapahtumistaan, matkoista ja muista siihen liittyvistä asioista yhdistyksen Facebook-sivuilla (<https://www.facebook.com/ateenanystavat>), verkkosivustolla (<https://ateenaninstituutinystavat.wordpress.com>) sekä suoraan jäsenille lähetettävässä jäsenkirjeessä kahdesti vuoden 2019 aikana. Lisäksi luentotilaisuuksissa on tiedotettu antiikintutkimuksen valtakunnallisilla sähköpostilistoilla sekä Helsingin yliopiston arkeologian, historian, taidehistorian ja klassillisten oppiaineiden opiskelijoille.

Helikon

Jäsenlehti *Helikon* ilmestyi vuonna 2021 kaksi kertaa. Päätoimittajana toimi FT Vesa Vahtikari. Lehden toimituskuntaan kuuluivat Lassi Jakola, Ilkka Kuivalainen, Martti Leiwo, Leena Pietilä-Castrén, Katja Varakas ja Marja Vierros. Toimitussihteerinä ja tähtäjäna toimi Maija Holappa.

Esitelmä- ja muut tilaisuudet

Covid-19 epidemia vaikutti yhdistyksen toimintaan. Kevään sekä syksyn esitelmällat pidettiin etäyhteyksin, joiden linkit lähetettiin jäsenistölle sekä löytyivät yhdistyksen kotisivuilta. Johtokunta päätti myös panostaa erityisesti yhdistyksen jäsenlehteen ja sen sisältöön.

Perjantaina 5.2.2021 klo 14 yhdistyksen varapuheenjohtaja FM Maarit Nieminen piti Helsingin työväenopistossa esitelmän Nojatuolimatka antiikin Kreikkaan -sarjassa aiheesta *Ateena: tieteen, taiteen ja demokratian kehto*.

Torstaina 6.5.2021 klo 17 FM Ville Hakanen piti etäyhteyksin välitettävän esitelmän aiheesta *Antiikin taide suomalaisen taiteen inspiraation lähteenä*.

Keskiviikkona 19.5.2021 klo 17 järjesti etäyhteyksin Helsingissä antiikin kulttuuriperintöä valottavan kaupunkikävelyn FT Ilkka Kuivalaisen opastuksella. Lisämateriaalia aihepiiristä jaettiin verkossa.

Torstaina 11.11.2021 ystävät vierailivat Kansallisoppperan Spartacus -baletissa.

Keskiviikkona 24.11.2021 klo 18 dos. Timo Tuomi piti esitelmän *Arkkitehdit alkulähteillä. 200 vuotta matkoja Kreikkaan*.

Keskiviikkona 8.12.2021 klo 18 FM Maarit Nieminen piti esitelmän *Olympialaisten alkulähteillä*.

Stipendi

Vuosikokouksessa päätettiin olla jakamatta vuoden 2021 stipendiä.

Yhteydet muihin järjestöihin

Yhteistyö Villa Lanten ystävät ry:n ja Lähi-idän instituutin ystävät ry:n kanssa liittyi yhteisten tapahtumien suunnitteluun.

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN YSTÄVÄT RY:N TOIMINTA- SUUNNITELMA VUODELLE 2022

Yhdistyksen toiminnan tavoitteet

Yhdistys pyrkii alkaneena toimintavuotena levittämään kiinnostusta kreikkalaiseen antiikkiin ja Byssantin sekä nyky-Kreikan kulttuuriin ja historiaan. Toimintansa yhdistys kohdistaa myös jäsenkuntansa ulkopuolelle. Yhdistys tukee ja tekee tunnetuksi Suomen Ateenan-instituuttia ja sen piirissä suoritettavaa tutkimustyötä.

Helikon

Yhdistyksen jäsenlehti *Helikon* ilmestyy kahdesti vuodessa. Päätoimittajana toimii FT Vesa Vahtikari apunaan toimituskunta (Lassi Jakola, Ilkka Kuivalainen, Martti Leiwo, Leena Pietilä-Castrén, Katja Varakas ja Marja Vierros). Toimitussihteerinä ja taittajana jatkaa Maija Holappa.

Matkat

Covid19-epidemia tulee vaikuttamaan vielä vuoden 2022 matkoihin.

Yleisötilaisuudet

Yhdistys pyrkii järjestämään sekä Helsingissä että muualla Suomessa yhdistyksen painopisteisiin sopivia esitelmätilaisuuksia, teatteri-iltoja, näyttelyvierailuja ja muita tapahtumia niin kevään kuin syksyinkin aikana, Covid19-epidemian tilanteen niin sallissa.

Stipendi

Vuosikokouksessa 15.4.2021 päätettiin, että väitöskirjastipendiä ei jaeta vuonna 2021, vaan siirretään vuodelle 2022 yhdistyksen stipendirahaston kerryttämiseksi. Ystävähdistyksen stipendirahastolla tuetaan instituutin piirissä tehtävää väitöskirjatutkimusta. Rahasto kasvaa jäsenmaksuista sekä matkojen yhte-

ydessä perittävistä summista, mutta nykytilanteessa paljon toivottua niukemmin. Covid19-epidemia tilanteen vuoksi väitöskirjastipendi jakaminen siirretään vuodelle 2023.

Yhteydet muihin järjestöihin

Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry. toimii yhteistyössä Villa Lanten ystävät ry:n ja Lähi-idän instituutin ystävät ry:n kanssa mahdollisuuksien mukaan. Yhteistyötä pyritään kehittämään mahdollisuuksien mukaan.

Jäsentiedotus

Helikonissa julkaistaan muun aineiston ohella myös yhdistyksen toimintaa koskevia tiedotuksia. Lehdessä julkaistaan yhteenvetoja yhdistyksen järjestämistä esitelmistä ja jäsenten kirjoituksista. Jäsenlehden lisäksi jäsenille lähetetään jäsenkirjeitä, jotka sisältävät ajankohtaista tietoa toiminnasta. Yhdistyksen järjestämistä esitelmätilaisuuksista tiedotetaan lisäksi mm. sähköpostilistojen ja lehtien tapahtumapalstojen kautta. Yhdistyksen kotisivut toimivat osoitteessa <https://ateenaninstituutinystavat.fi> ja Facebook-sivut osoitteessa www.facebook.com/ateenanystavat.

Talous

Yhdistys rahoittaa toimintansa edelleen pääosin jäsenmaksuilla. Alkaneen toimintavuoden tulot ja menot ilmenevät erillisestä tulo- ja menoarviosta.

Yhdistyksen puolesta

Katja Varakas (puheenjohtaja)

Jamie Vesterinen (sihteeri)

Suomen Ateenan-instituutin asuntolan, eli Koroneos-talon, pitkäaikainen toimistonhoitaja Leena Katsantoni jää hyvin ansaitulle eläkkeelle kesällä. Helikon esitti Leenalle muutaman kysymyksen.

1) Miten aikoinaan päädyit nykyiseen työhösi?

Kävin ilmoittautumassa instituuttiin tietämättä silloin, että instituutin toimistonhoitaja Maria Martzoukou oli äitiyslomalla ja kaivattiin sijaista. Eli aloitin sijaisena ja jatkoin myöhemmin asuntolassa.

2) Mitä kaikkea asuntolan toimistonhoitajan työhön kuuluu?

Hoidan varaukset ja tiedustelut, esittelen tilat vieraille ja hoidan tarvittaessa tarjoilun. Teen listat siivoojallemme Kamila Riskallalle, hoidan ostokset ja suurimman osan hankinnoista. Katson, että kaikki varusteemme ovat kunnossa, ettei mitään puutu, ja ilmoitan tarvittavat korjaukset kiinteistöhoitajallemme Joakim Stavropoulokselle.

3) Minkälaisia vieraita ja mistä maista asuntolassa asuu?

Asuntolassa on sekä kirjailija- että taiteilijaresidenssi. Instituutin harjoittelija asuu aina täällä, samoin kuin opiskelijakurssien kurssilaiset. Asukkaita on ollut monesta maasta, aina Yhdysvaltoja, Australiaa ja Kanadaa myöten, varmasti useimmista Euroopan maista, kaikista Pohjoismaista: arkeologeja, filologeja, geologeja, lääkäreitä, teologeja, kääntäjiä, historian- ja taidehistorian tutkijoita, arkkitehtejä, toimittajia, kuvittajia, julkaisijoita, politiikan tutkijoita, diplomaatteja, lähetystöharjoittelijoita, merimieskirkon harjoittelijoita, terveydenhoitajia, käsikirjoittajia, ohjaajia jne. ...

4) Mikä työssäsi on mukavinta?

Mukavinta on erilaisten, eri alojen ihmisten ja eri kansallisuuksista tulevien vieraiden tapaaminen sekä kontaktit nuorten opiskelijoiden kanssa.

5) Mikä työssäsi on ikävintä?

Ikävintä ovat työmatkat. Vaikka matka on vaivaiset 12 kilometriä, saattaa matkaan kulua useita tunteja päivittäin. Käytän periaatteesta julkisia kulkuvälineitä, kuuntelen matkalla musiikkia ja uutisia, mutta matkaan käytetty aika tuntuu tuhlaukselta.

6) Minkälaisia mieleen painuneita tapahtumia tai erikoisia vieraita muistat vuosien varrelta?

Hauskoja tapahtumia ovat olleet esimerkiksi vieraiden syntymäpäivät ja taiteilijoiden täällä järjestämät näyttelyt sekä monet keskustelut vieraiden kanssa. Jokaisella vieraalla on jotain annettavaa, jokainen on oma persoonallisuutensa. Nuorten kanssa on mukava jutella heidän tulevaisuuden suunnitelmistaan, kirjailijoiden ja taiteilijoiden kanssa työn luovasta puolesta.

7) Minkälaisena näet asuntolan tulevaisuuden?

Uskon että toiminta tulee jatkumaan normaalisti koronan hellittäessä. Ateenan kaupunki vetää ihmisiä puoleensa historian ja nykyisyyden puolesta vahvasti.

8) Mitä haluaisit sanoa seuraajallesi?

Oikein mielenkiintoisia hetkiä.

20.12.2021 Yhdessä Ateenan pohjoismaisten instituuttien ja suurlähetystöjen kanssa järjestetty näyttely ”Urheat ja älykkäät ihmiset: Matkailijat Pohjoismaista kertovat” esittelee Kreikkaa varhaisten matkailijoiden kautta. Näyttelyn kiertomatkan ensimmäinen etappi oli Amfissassa 20. joulukuuta 2021 ja järjestelyvastuussa oli Suomi. Suomen Ateenan-instituutti edusti avajaisissa Pohjoismaita; Suomen Ateenan-instituutin johtaja, FT Petra Pakkanen piti yhden avajaispuheista ja Maria Martzoukou luki kääntämänsä matkailukuvausta.

26.1.2022 Järjestettiin tiedeinstituuttien vuotuinen yliopistoinfo. SKTI ja Suomen tiedeinstituutit Ateenassa, Roomassa ja Lähi-idässä kutsuivat opiskelijat ja tutkijat kuulemaan ajankohtaisista mahdollisuuksista instituuteissa keskiviikkona 26.1. klo. 10–12 Zoomin kautta. Osallistujamäärä oli hyvin runsas.

1.3.2022 Instituutin uusi EDUFI-harjoittelija, Yoon-Hee ”Joni” Choi Helsingin yliopistosta, aloitti viiden kuukauden mittaisen harjoittelunsa.

3.-20.3.2022 FokiaNou Art Space Pangratin kaupunginosassa isännöi yhteisnäyttelyn, jossa kaksi suomalaista kuvataiteilijaa, Jyri Pitkänen ja myös instituutin piirissä toiminut Sebastian Boulter esittelivät töitään. Instituutti tuki näyttelyn järjestämistä.

28.3.-18.4.2022 Professori Jari Pakkanen johti arkeologisia kenttätöitä Sisilian Naxoksessa.

14.4.2022 Instituutin johtaja Petra Pakkanen esitelmöi Krakovassa (Jagiellonian University) tutkimusprojektinsä liittyvällä aiheella *Animality in Ritual. The role of animal skins in ancient Greek religion*. Samana päivänä tutkijaopettaja Antti Lampinen esitelmöi etäyhteydellä Utrechtiin yliopistossa järjestetyssä *Anchoring Innovation in Delphi* -workshopissa tutkimusprojektinsä liittyvällä aiheella *Galatai and Galli – Delphi as an Anchor for Hellenistic Innovations in Barbaromachy*.

28.4.2022 Petra Pakkanen opasti pääministeri Sanna Marinia Ateenan Akropoliilla ja sen ympäristössä, kertoen myös instituutin toiminnasta.

1.5.2022 Pieta Päällysaho Helsingin yliopistosta aloitti kolmen kuukauden mittaisen harjoittelunsa instituutin uutena ERASMUS+ harjoittelijana.

4.–6.5.2022 Yllämainitun yhteispohjoismaisen Urheat ja älykkäät ihmiset: Matkailijat Pohjoismaista kertovat-näyttelyn seuraava etappi oli Nafpliossa, ja tällä kertaa vastuussa oli Norja. Koska Nafplion Palamidi-linnakkeen komendantiksi päätyi 1820- ja -30-lukujen vaihteessa suomalais-ruotsalainen filhelleeni August Myhrbegr, esitelmöi Petra Pakkanen avajaistilaisuudessa hänen vaiheistaan. Petra on tutkinut Myhrbergiä ja hänen aikansa filhellenismiiä ja julkaissut tutkimuksensa kirjana.

23.5.2022 Järjestetään Suomen Ateenan-instituutin vuosijuhla (Annual Open Meeting) klo 19 Suomen ja Ateenan aikaa. Tapahtuman järjestämisessä palataan koronapandemiaa edeltäneeseen paikan päällä tapahtuvaan esitelmöintiin ilman samanaikaista verkkotilaisuutta, mutta tallenne vuosijuhlaesitelmistä on tarkoitus julkaista instituutin YouTube-kanavalla. Instituutin johtaja Petra Pakkanen antaa vuosiraportin instituutin toiminnasta vuonna 2021, jonka jälkeen professori Arja Karivieri (Tukholman yliopisto), pitää vuosijuhlaesitelmän. Esitelmä tulee olemaan synteesi Arjan Kreikkaa koskevista tutkimuksista, ja sen sisältö tulee varmasti olemaan hyvin valaiseva – Arjahan tunnetaan erityisesti ansiokkaista antiikin lamppuja käsittelevistä tutkimuksistaan.

31.5.-2.6.2022 Instituutti ottaa osaa kansainvälisen Herodotus Helpline -tutkijaverkoston järjestämään *Herodotus Marathon*-nimiseen Zoom-tapahtumaan, jonka aikana Herodotoksen *Historiateos* luetaan yhtämittaisena live-talioituna ”maratonina” ympäri maailman. Luennan odotetaan kestävän noin 26 tuntia. Lisätietoja: <https://herodotushelpline.org/events/>

15.6.2022 Instituutissa järjestetään käynnissä olevaan antiikin nahan tutkimusprojektiin liittyvä tilaisuus *Hands on Tanning*, jossa parkitsemisen asiantuntijat Hanna Nore ja Anne Wirkkala Suomesta sekä Lenart Mändt virosta demonstroivat nahan parkitsemisprosesseja ja vastaavat yleisön kysymyksiin. Petra Pakkanen pitää alustuksen antiikin kreikan nahanvalmistukseen liittyvästä problematiikasta.

10.–17.6.2022 Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liiton HYOL ry:n kahdeksanhenkinen jatkokoulutusryhmä kiertää Kreikassa instituutin tutkijaopettajan Antti Lampisen johdolla. Ohjelmassa on paitsi tutustumista Ateenan tärkeimpiin kohteisiin ja museoihin, myös syventäviä luentoja Kreikan historian eri aikakausista ja kulttuurihistoriallisista kysymyksistä, sekä kolmipäiväinen kierros Epidauroksen, Olympian ja Delfoin kohteisiin. He myös tapaavat instituutissa ryhmän kreikkalaisia historianopettajia.

Posti Green

SUOMEN
ATEENAN-INSTITUUTIN
YSTÄVÄT RY:N TAPAHTUMIA

23.2. Suomen Ateenan-instituutin johtaja, FT Petra Pakkanen piti esitelmän ”Nahka ja nahanvalmistus antiikin Kreikassa”. Tilaisuus toteutettiin etäyhteydellä.

17.3. järjestettiin yhdistyksen sääntömääräinen vuosikokous etäyhteydellä.

Yhdistyksen puheenjohtaja Katja Varakas esitti kokoukselle yhdistyksen toimintakertomuksen ja tulolaskelman vuodelta 2021 ja toiminnantarkastajan lausunnon, jotka hyväksyttiin. Yhdistyksen johtokunnalle ja muille tilivelvollisille myönnettiin tili- ja vastuuvapaus.

Puheenjohtaja esitteli yhdistyksen toimintasuunnitelman vuodelle 2022 sekä tulo- ja menoarvion vuodelle 2022, jotka hyväksyttiin. Päätettiin pitää jäsenmaksut ennallaan eli 30 €/henkilöjäsenyys, 10

€/opiskelijajäsenyys ja 40 €/perhejäsenyys ja ainaisjäsenyys 350 €.

Vuosikokous päätti olla jakamatta vuoden 2022 stipendiä.

Vuosikokous valitsi puheenjohtajaksi Katja Varakkaan. Lisäksi johtokuntaan valittiin Maarit Nieminen, Lassi Jakola, Ilkka Kuivalainen, Kaarina Lyhykäinen, Leena Pietilä-Castrén, Maija Pohjanpalo, Vesa Vahtikari, Jamie Vesterinen, Marja Vierros. Sihteeriksi valittiin Jamie Vesterinen.

26.4. Helsingin yliopiston Metsätalossa (Unioninkatu 40) salissa 6 (esteetön tila) järjestettiin Suomen Ateenan-instituutin ystävien, Villa Lanten ystävien sekä Lähi-idän instituutin ystävien yhteinen esitelmäilta *Mare nostrum*. Tilaisuuden teemana oli *Antiikin myytit ja kertomuserinne* ja järjestävänä tahona toimii SAIY. Tapahtumassa puhuivat Villa Lanten ystävien edustajana FT Marja-Leena Hänninen, SLIY:n edustajana FT Joonas Maristo ja SAIY:n edustajana FT Vesa Vahtikari.

HYVÄ SAIY:n JÄSEN

Yhdistyksemme jäsenmaksu vuodelle 2022:

30 €/henkilöjäsenyys

10 €/opiskelijajäsenyys

40 €/perhejäsenyys

350 €/ainaisjäsenyys

Maksun voi suorittaa yhdistyksen tilille: Nordea FI56 2001 1800 1663 43, viitenumera 19868.

Jäsenistöllä on myös mahdollisuus tukea ystäväyhdistyksen stipendirahastoa. Yhdistys tukee Kreikassa tehtävää väitöskirjatutkimusta stipendirahastolla, joka karttuu jäsenmaksuista sekä matkojen yhteydessä perittävästä summasta. Mahdollisista lahjoituksista pyydetään joko ottamaan yhteyttä yhdistyksen sihteeriin (ateenanystavat@gmail.com), tai käyttämällä yhdistyksen pankkitiliä Nordea FI56 2001 1800 1663 43, viestinä viestikenttään stipendirahasto ja oma nimi.